

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/5, p. 331-386

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11225>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 30.11.2016 ✓ Accepted/Kabul: 10.03.2017
✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Ülkü ELİUZ – Yrd. Doç. Dr. Hakan YALAP

This article was checked by iThenticate.

SAFAHAT'TA MİZAH

İhsan SAFİ*

ÖZET

Safahat'ın yazıldığı dönem, daha çok Osmanlı'nın felaket, çöküntü, bozulma ve yıkılma dönemleridir. Bu dönemde toplumumuzda pek çok olumsuzluklar olmuştur. Mehmet Âkif, bunları çok iyi bir şekilde gözlemlemiş ve *Safahat* adlı kitabında başarılı bir şekilde anlatmıştır. Bunu yaparken mizahı da yararlanmıştır.

Safahat'ta mizah önemli bir yer tutmaktadır. Eserde mizah ve mizah unsurlarına dair pek çok malzeme vardır. *Safahat*'taki bu mizah malzemesini: Tasvirlerde Mizah, Diyaloglarda Mizah, Fıkralar ve Mizahî Şiirler olmak üzere dört ana başlık altında toplamak mümkündür.

Mehmet Âkif, yanlış gördüğü bazı şahısların, o devirdeki mahalle ve sokakların, kahvehane, köprü ve otel gibi yerlerin, gemi ve tren gibi ulaşım vasıtalarının, halkın ve yöneticilerin kötü durumlarını anlatırken mizahî bir üslûp kullanmıştır.

Mehmet Âkif yine "Mahalle Kahvesi" ve "Köse İmam" şiiri ile Fatih Kürsüsünde'de yer alan "İki Arkadaş Fatih Yolunda" kısmı ve "Asım"ın başlarında yer alan Köse İmam ile Hocaşade'nin diyalogları kısmında da mizahî bir üslûp kullanmıştır.

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta on iki tane fıkraya yer vermiştir. Bu fıkraları ülkenin, milletin ve yöneticilerin kötü durumda olduklarını anlatmak, bazı yanlış inanışları tenkit etmek, insanların olup bitenlere duyarsız olmalarını kötülemek gibi sebeplerden dolayı anlatmıştır.

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta üç adet de mizahî şiire yer vermiştir. Bunlar: Mısır'daki hamisi Abbas Halim Paşa'ya yazdığı "Bir Arıza" ve "İkinci Arıza" şiirleri ile Neyzen Tevfik'e yazdığı "Derviş Ahmet" başlıklı şiirdir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, *Safahat*, Edebiyatta Mizah, Şiir İncelemeleri, Yeni Türk Edebiyatı.

* Prof. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: ihsansafi@gmail.com

HUMOR IN SAFAHAT

ABSTRACT

Safahat is written mainly in the period of catastrophe, breakdown, corruption and collapse of Ottoman Empire. In this period, many problems appeared in our society. Mehmet Âkif, wisely observed those problems and depicted them very successfully in the *Safahat*. While doing this, he also make use of humor.

Humor takes an important place in *Safahat*. There are plenty of humor and humor elements in the book. Humor elements in the *Safahat* can be categorized under four headings as Humor in Portrayings, Humor in Dialogs, Jokes and Humorous Poems.

Mehmet Âkif uses humorous wording when he describes some personalities that are erroneous in his consideration, miserable conditions of places like neighborhoods and streets, coffee houses, bridges and hotels, vehicles like train and ships and people and rulers of that time.

Mehmet Âkif also uses humorous wording in poems of “Coffe House of the neighborhood” and “Köse Imam” and “Two friends on the way to Fatih” section of “In the Fatih Desk” and dialogs of Köse İmam and Hocazade in the beginning section of chapter “Asım”

Mehmet Âkif conveys 12 jokes in the *Safahat*. He tell those jokes to explain how people and rulers are in a bad condition, to criticize some of the wrong beliefs, and to disparage the indifference of people towards events.

Mehmet Âkif tells three humorous poems in the *Safahat*. These are “Bir Ariza” and “İkinci Ariza” poems that he writes to his protector in Egypt and “Derviş Ahmet” poem that he writes to Neyzen Tevfik.

STRUCTURED ABSTRACT

We examined the humorous elements in *Safahat* under four main topics as **Humor in Descriptions, Humor in Dialogs, Anecdotes, and Humorous Poems**. This examination revealed the following results:

1. Humor in Descriptions

There are fifteen humorous descriptions in *Safahat*. We analyzed these descriptions under five main topics: **a. Humorous Descriptions of Persons, b. Humorous Descriptions of Neighborhoods and Streets, c. Humorous Descriptions of the Upper Classes and Commoners, d. Humorous Descriptions of Coffeeshouses, Bridges, and Hotels, e. Humorous Descriptions of Boats and Trains.**

a. Humorous Descriptions of Persons

Five persons were humorously described in *Safahat*: **1. A Pasha who unjustly Exiles People, 2. A Retired Pasha who Wants to Marry his Maid, 3. A Masonic Hodja, 4. Philosopher RızaTevfik, 5. Mandal Hodja.**

Mehmet Âkif humorously described these five persons in *Safahat*. Whereas Mehmet Âkif did not dispraise Mandal Hodja while describing him, he used a humorous narration to degrade the others.

Turkish Studies

Mehmet Âkif humiliated inefficient and sycophantic politicians in the reign of Abdülhamid II by using the description of a pasha exiling people unjustly.

Using the description of a retired pasha wanting to marry his maid, Mehmet Âkif aimed to disgrace the upstarts and persons who married regardless of their age.

With another humorous description, Mehmet Âkif dispraised a masonic hodja contrasting with the nation's beliefs and morals.

Mehmet Âkif also used a humorous and derogatory style while describing behaviors and appearance of RızaTevfik, who had a colorful personality and actively participated in the proclamation of the second constitutional monarchy. To do this, he used the description of philosopher RızaTevfik.

In the humorous description of Mandal Hodja, from Of and a preacher in the New Mosque in Eminönü, İstanbul, Mehmet Âkif narrated Mandal Hodja's going into exile due to his disobedience behaviors towards Abdülhamid II. Mehmet Âkif presented Mandal Hodja as a completely humorous character. However, he praised Mandal Hodja and narrated his virtues in contrast to the other humorous characters.

b. Humorous Descriptions of Neighborhoods and Streets

In addition to the aforementioned humorous elements, Mehmet Âkif, using humorous descriptions, also dispraised neighborhoods and streets, coffeehouses, bridges and hotels, boats and trains that were in a bad condition. Similarly, he degraded the upper classes and commoners by using a humorous style.

2. Humor in Dialogs

Mehmet Âkif used humor in dialogs four times: The poems "Mahalle Kahvesi" and "Köse İmam" in *Safahat First Book*, the chapter "İki Arkadaş FatihYolunda" in *Fatih Kürsüsü Safahat Fourth Book*, and the dialogs between Köse İmam and Hocazade in *Asım Safahat Sixth Book*.

In the poem "Mahalle Kahvesi", Mehmet Âkif skillfully narrated the conservations among the persons playing games in coffeehouses. He successfully chose their words according to their levels. The conservations are not boring. They are full of witty remarks and humor. The action is always hectic.

In the second dialog, Mehmet Âkif humorously narrated a couple's divorce. A man named İhsan Bey wants to get married for the second time by insisting that it is permissible according to the religious rules. Therefore, Köse İmam humorously shows him that it is a wrong behavior.

In the third dialog, Mehmet Âkif narrated the conservation between two friends on the way to the mosque.

In the fourth dialog, there are the conversations between Köse İmam and Mehmet Âkif.

We can see that Mehmet Âkif is very successful at writing these dialogs. While reading, we do not get bored of these dialogs written in verse. The jokes, witty remarks, and humor used in the dialogs play an important role in Mehmet Âkif's success. We can also infer from these conservations in *Safahat* that Âkif was gracious and cheerful.

3. Anecdotes

Mehmet Âkif wrote twelve anecdotes in total in *Safahat*. This is an important number. Anecdotes possess a large place in *Safahat*.

In the first anecdote, he criticized the interest in history and art during his time.

In the second one, he criticized people's wasting time at cafes without considering their future, end, death as well as hell and heaven.

In the third, he criticized how people can become so ignorant after hearing the news regarding the defeat in the world war and invasion of the Islamic countries by the enemies.

As for the fourth anecdote, he criticized the ambitious people who wanted to hold an office while a lot of women were raped and sons of the country were killed.

In the fifth anecdote, he criticized that the dirty and uncared streets were not cleaned.

As for the sixth, here he criticized that Ottoman Empire was still under the pressure of public debts.

The other anecdotes take place in **Âsım**, which is the **sixth book** of *Safahat*. Mehmet Âkif told the first of these anecdotes to express that the country was going through a problematic period.

He told the second anecdote to state that the constitutional monarchy did not bring the expected outcomes.

He told the third anecdote to imply this new period cannot last any longer.

He told the fourth anecdote to say that the new government should not be blamed for the current situation, but the previous one, as the conditions were not well.

He told the fifth anecdote to mock the people who thought that the empire was still powerful thanks to the public.

As for the sixth and the last anecdote in **Âsım**, Mehmet Âkif told it to express the similarity between the villager here and the public.

5. Humorous Poems

There are three humorous poems in *Safahat*. They are all included in **the seventh book, Gölgeler**. Their titles are as follows: "Bir Arıza", "İkinci Arıza" and "Derviş Ahmet".

Mehmet Âkif, wrote "Bir Arıza" and "İkinci Arıza" referring to Abbas Halim Pascha. With "Bir Arıza", he asks for help to reside in Remel, which is a suitable place to spend summer due to its climate, of course in a humorous way. Another interesting personality traits of Mehmet Âkif is that he is a reconciled man. He can easily mock his appearance, ideas and poems.

With "İkinci Bir Arıza", he again asks for help from Abbas Halim Pascha because he has huge debts to be paid to the butcher's, chemist's, barber's, grocer's and so on. There is no one else who can help him other than Abbas Halim Pascha, and he narrates the situation in a humorous way.

The third and the last humorous poem of Mehmet Âkif was "Derviş Ahmed". He wrote this poem for NeyzenTevfik. He promised to Mehmet

Âkif that he would not drink alcohol again, but could not keep his promise. Mehmet Âkif depicted his case in a humorous way.

Keywords: Mehmet Âkif, *Safahat*, Humor in Literature, Poetry Studies, Modern Turkish Literature.

Safahat'ın yazıldığı dönem yani Osmanlı'nın felaket, çöküntü, bozulma ve yıkılma dönemi göz önünde bulundurulacak olursa, *Safahat*'ta mizahın ve mizah unsurlarının fazla olmayacağı düşünülebilir. Ama durum hiç de öyle değildir. *Safahat*'ta mizah önemli bir yer tutmaktadır. Eserde, mizaha dair pek çok malzeme vardır. **Üçüncü Kitap** olan **Hakkın Sesleri** hariç *Safahat*'ın diğer bölümlerinin hepsinde mizah ve mizahî unsurlar vardır. Bu da gösteriyor ki Mehmet Âkif, *Safahat*'ta mizahı da ihmal etmemiştir. Hadiseleri anlatırken mizahtan da yararlanmıştı. *Safahat*'ın anlatım tekniklerinden birisi de mizahtır.¹

Mizah, düşünceleri şaka ve nüktelerle süsleyerek anlatan söz ve yazı çeşididir. Mizahta temel esas güldürme olmakla birlikte çok defa güldürmenin altında fert ve toplumdaki aksaklıkları, çirkinlikleri eleştirme ve iğneleme, düzeltme amaçları da gizlidir. (Durmuş, 2005: 205).

Mizahın bu tanım ve fonksiyonuna uygun olarak Mehmet Âkif, *Safahat*'ta etrafında gördüğü yanlışlıkları, eksiklikleri, olumsuzlukları, kötü tarafları, gülünçlükleri anlatırken mizahtan da yararlanmış, genellikle mizahı topluma hizmet etme amacına yönelik olarak kullanmıştır. Bununla birlikte Mehmet Âkif, bazen de eğlenmek, güldürmek, hoşça vakit geçirmek maksadıyla da mizaha başvurmuştur. Bilhassa diyaloglarda bu durum vardır. Ayrıca Mehmet Âkif, *Safahat*'ta ağır ve ciddi konular yanında eğlenceli ve mizahî konulara da yer vermiştir. Başka bir söyleyişle Mehmet Âkif, bazı ağır ve ciddi konuları yumuşatmak için mizahtan da yararlanmıştı.

Safahat'ta önemli ve epey bir yer tutan bu mizah malzemesini şu dört ana başlık altında toplamak mümkündür:²

1. Tasvirlerde Mizah

2. Diyaloglarda Mizah

3. Fıkralar

4. Mizahî Şiirler

Bu tasnifi yaptıktan sonra şimdi de sırasıyla bunlar hakkında bilgi verilecektir.

1. Tasvirlerde Mizah

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta Osmanlı'nın son dönemlerini en ince ayrıntısına varıncaya kadar anlatırken edebiyatın pek çok ifade vasıtalarından da yararlanmıştı. Bunların başında tasvir gelmektedir. Tasvir, *Safahat*'ta büyük bir yer tutmaktadır.

Mehmet Âkif'in kendisi de pek çok yazısında tasvirde bahsetmiştir. Hatta konu hakkında hocalığından gelen bir özellikle etraflıca ve öğretici bilgiler verdiği tasvir başlıklı müstakil bir yazısı da vardır.³

¹ Bu makale, 13-15 Mayıs 2016 tarihleri arasında Türk Dil Kurumu ile Recep Tayyip Üniversitesi'nin işbirliği ile Rize'de gerçekleştirilen "Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu"nda sunulan tebliğin genişletilmiş hâlidir.

² Burada kullandığımız metinler için *Safahat*'ın şu baskısından yararlandık: ERSOY M. Â. (1998). *Safahat*. M. Ertuğrul Düzdağ. (Hz.). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi.

³ Ersoy, M. Â. (1987). Tasvir. A. A.-N. Abdülkadiroğlu içinde, *Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri* (s. 133-141). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Burada konu gereği *Safahat*'ın önemli anlatım tekniklerinden birisi olan tasvirin sadece mizahî olanı hakkında bilgi verilecektir. Mehmet Âkif, yaşadığı dönemdeki insanların, mekânların, toplumdaki olayların ve ülkenin durumunu tasvir ederken mizahî bir anlatım tarzı kullanmıştır.

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta on beş tane mizahî tasvir yapmıştır. Bu tasvirleri, beş başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar şöyledir:

- a. Şahısların Mizahî Tasvirleri,
- b. Mahalle ve Sokakların Mizahî Tasvirleri
- c. Üst Tabaka ve Halkın Mizahî Tasvirleri
- d. Kahve, Köprü ve Otellerin Mizahî Tasvirleri
- e. Tekne ve Trenlerin Mizahî Tasvirleri

Bu tasnifi de yaptıktan sonra şimdi de sırasıyla bunlar gösterilecektir.

a. Şahısların Mizahî Tasvirleri

Safahat'ta mizahî olarak şu beş kişinin tasviri vardır:

- 1- İnsanları Haksız Yere Sürgüne Gönderen Bir Paşa
- 2- İkinci Kez Evlenmek İsteyen Emekli Bir Paşa
- 3- Farmason Bir Hoca
- 4- Filozof Rıza Tevfik
- 5- Mandal Hoca

Mehmet Âkif, bu beş kişinin tasvirini mizahî bir şekilde yapar. Bu tasvirler içerisinde Mandal Hoca tasviri haricinde diğerlerinde şahısları kötölemek için mizahî bir anlatım yolu takip eder. Bu mizah, negatif mizahdır. Kötüleme, hiciv, ironi, alaya alma ve küçümseme vardır. Bazılarında saldırgan ve yıkıcı bir üslup da kullanır. Nezaketten uzaklaştığı da olur.

1- İnsanları Haksız Yere Sürgüne Gönderen Bir Paşanın Mizahî Tasviri:

Bu paşa tasviri, *Safahat Birinci Kitap*'taki "İstibdat" şiirinden sonra Hürriyet'tin ilânından bir gün öncesini anlatan şiirde geçmektedir. Şiirde Âkif, masum insanları sürgüne gönderen bir Paşa'yı mizahî bir şekilde kötüleyerek vermektedir. Paşa'nın boyu, korkuluğa benzemektedir, kazık kadardır. Kafasının kemikleri dışarı çıkmıştır. Sakalı, ocak süpürgesi; burun delikleri ise budak deliği gibidir. Ağzı çalı altlarındaki gizli yılan inine, bıyıkları da kırdı yetmişmiş dikenli çalıya benzemektedir.

Mehmet Âkif, Paşa'yı bu şekilde karikatürize ederek kötülemektedir. Onu ucube olarak göstermektedir. Bunu da kocası sürgüne gönderilen kadının ağzından yapmaktadır.

Paşam mı? Nerde paşa?
 Şu korkuluk gibi dimdik duran herif mi? Paşa?
 Tasavvur et: İki arşın kazık kadar bir boy!
 Getir de üstüne kalpaklı bir kemik kafa koy.
 Ocak süpürgesi şeklinde bir sakal yaparak,
 "Senin bu, işte yüzün, al!" deyip o yüzüze tak.

Turkish Studies

Ocak süpürgesi, lâkin süpürüyor, yıkıyor;
 Nedense bittiği yerden cenâzeler çıkıyor;
 Budak delikleri tarzında aç da çifte oyuk,
 Büyüdükçe bakla kadar alnının az altına sok.
 Bilir misin? Çalı altında gizli inler olur:
 Yılan sabah çıkar, akşam usulcacık sokulur;
 Bıyık o kırdaki yetişmiş diken yemişli çalı;
 Ağız da in gibi aslâ görünmüyor, kapalı.
 Bu şekl-i mûhişi mümkünse bir düşün şöyle.
 Paşam dedikleri u'cûbe işte aynıyle! (*Safahat*, 1998: 76-77).

Burada Mehmet Âkif'in, Paşa'yı anlatırken mizahî bir anlatım yolu tercih ettiği görülmektedir. Bu mizah da acı bir mizahtır. Güldürmekten daha çok nefret ettirmeye yöneliktir. Kullandığı ifadeler hep gülmece unsurlarıdır fakat bunlar bizde gülme değil aksine öfke, nefret ve kızgınlık hissi uyandırmaktadır.

Mehmet Âkif, Paşa'yı bu kadarla bırakmaz, kadının ağzından ona hakaretler etmeye devam eder. Kadın, Paşa'yı zebaniye, gulyabaniye benzetir. Başı yumru gibidir. Yılan bakışlı şebektir, boyu da kazık gibidir:

Ya sen, zebâni kıyafetli, gulyabâni paşa!
 İlâhi yumru başın bir geleydi sivri taş!
 Yılan bakışlı şebek, bir bakın şunun gözüne!
 Kazık boyundan utan... Tû! Herif senin yüzüne!
 Sakın mahallede erkek bırakmayın, götürün.
 Sayıyla vermediler, öyle, posta posta sürün!
 Bakın şu hayduda, durmuş yıkın diyor evimi!
 Torunlarım ya herif, aç kalıp dilensin mi? (*Safahat*: s.77-78).

Bu paşa tasviriyle Mehmet Âkif, II. Abdülhamid dönemindeki liyakatsiz, dalkavuk, hak namına haksızlık yapan kötü devlet adamlarına bakışını da göstermektedir. Onlarla alay ederek onların yaptıkları zulümleri bu şekilde kötülemektedir. Bunu yaparken de mizahtan yararlanmaktadır. Mizahını da Paşa'nın vücudundaki şekil bozuklukları üzerine kurmaktadır. Mizahî anlatımı, onlarla sağlamaktadır.

Mehmet Âkif, o dönemdeki sosyal bir konuyu bu şekilde işlemektedir. İnsanları haksız yere sürgüne gönderen devlet adamlarını bu şekilde eleştirmektedir. Bir nevi onları hicvetmektedir.

Burada kadının bakış açısını da unutmamak lâzımdır. Elbette evinin direğini sebepsiz bir şekilde sürgüne gönderen bir paşa, kadına sevimli gelmeyecektir. Bu şekilde çirkin gelecektir.

2- İkinci Kez Evlenmek İsteyen Emekli Bir Paşanın Mizahî Tasviri

Bu paşa tasviri, *Safahat Altıncı Kitap* olan *Asım*'da geçmektedir. Emekli paşalardan biri, *Asım*'ın kahramanlarından birisi olan ve kitapta bu hadiseyi anlatan Köse İmam'ın oturduğu semte

yerleşir. Burada araziler alarak evler yapar. Üç dört sene bu şekilde geçer. Daha sonra bu Emekli Paşa'nın davranışlarında değişiklikler olur. Namaz kılmamaya başlar, mescide gitmez. Gençler gibi giyinmeye başlar. Bunun sebebi de evde sofra ve yemek işlerine bakan bir Rum kadındır. Kadın, Paşa'yı kandırarak kendine âşık eder. Niyeti Paşa'nın servetini ele geçirmektir. Paşa bunu anlamayarak, yaşına başına da bakmayarak onunla evlenmeye kalkar.

İşte böyle sonradan zengin olma, yaşına başına bakmadan yeniden evlenmeye kalkan, saf birisi, Mehmet Âkif gibi sağlam karakterli birinin hoş göreceği bir kişi değildir. Bu yüzden Mehmet Âkif, Paşa'nın şahsında o zaman toplumda çokça görülen böyle tiplerle dalga geçer, insanlara onları komik göstererek kötüler. Böyle insanların zaaflarını, abartarak gülünçleştirir. Paşa'nın ikinci kez evlenmeye kalkmasını kınar:

Mütেকâid paşalardan biri, üç beş sene var,
 Düştü bilmem ne taraftansa bizim semte kadar.
 Kimde az çok getirir bir satılık mal varsa,
 Kapatıp yaptı beleştten sekiz ev, dört arsa...
 Herifin hâli bidâyette zararsızcaydı;
 Son zamanlarda, ne olduysa, namazdan caydı.
 Ne cemâ'atte, ne mescidde, bugün komşu paşa.
 – Olağan şey, sofuluk çıkmadı, besbelli başa.
 – Derken incelmeye, gencelmeye kalkıştı...
 – Aman!
 – Ne aman dinledi, gittikçe, hovardam, ne zaman.
 Saç sakal tuttu ne hikmetse acâib bir renk;
 Kalafatlandı bıyıklar, iki batman, bir denk!
 Çehre allıklı sabunlarla mücellâ her gün;
 Fes yıkık, kelle çıkık, kaş yılışık, göz süzgün;
 İğne, boncuk, yakalık, tasma, yular... Hepsi tamam;
 Koçyiğit sanki bunak! (*Safahat*, 1998: 330-331).

Burada Mehmet Âkif'in, "Sofuluk çıkmadı, besbelli başa" diyerek Paşa'nın dini anlayışıyla, "İncelmeye gencelmeye kalkıştı." diyerek davranışıyla, "Ne aman dinledi hovardam, ne zaman", diyerek evlenmek istemesiyle, "Kalafatlandı bıyıklar, iki batman, bir denk! / Çehre allıklı sabunlarla mücellâ her gün", diyerek genç gibi görünmeye çalışmasıyla, "Fes yıkık, kelle çıkık, kaş yılışık, göz süzgün; / İğne, boncuk, yakalık, tasma, yular... Hepsi tamam;" diyerek şekliyle, "Koçyiğit sanki bunak" diyerek yaşlılığıyla alay ettiğini görüyoruz. Mehmet Âkif, metinde mizahı böyle komik ifadelerle sağlamaktadır.

3- Farmason Bir Hocanın Mizahî Tasviri:

Mehmet Âkif'in *Safahat*'ta mizahî bir üslûpla anlatıp alaya aldığı şahıslardan birisi de milletin inancı, yaşayışı ve ahlâkıyla ters düşen Farmason bir hocadır. Bu hoca tasviri de **Asım**'da geçmektedir.

Konya'da halk, o zamanki yokluklar, imkânsızlıklar içerisinde, büyük zahmetlere katlanarak, çocuklarımız cahil kalmasınlar diyerek bir okul yaparlar. Hükümetten bu okula bir hoca göndermesini isterler. Hükümet, ilk başta hoca göndermez ancak halk, hocanın maaşını kendilerinin karşılayacaklarını söyleyince bir tane gönderirler. Fakat gelen hoca, köylülerin istedikleri gibi değildir. Namaz kılmaz, oruç tutmaz, yıkanmaz, taharet bilmez, gusülsüz, abdestsiz gezen bir tiptir:

Koca bir nâhiye titrettik, odunsuz yattık;
 O büyük mektebi gördün ya, kışın biz çattık.
 Kimse evlâdını câhil komak ister mi, ayol?
 Bize lâzım iki şey var: Biri mektep, biri yol.
 Neye Türk'ün canı yangın; neye millet geridir;
 Anladık biz bunu, az çok, senelerden beridir.
 Sonra baktık ki hükümetten umup durdukça,
 Ne mühendis verecekler bize, artık, ne hoca.
 Para bizden, hoca sizden deyiverdik... O zaman,
 Çıkagelmez mi bu soysuz, aman Allah'ım aman!
 Sen, oğul, ezbere çaldın bize akşam, karayı...
 Görmeliydin o muallim denilen maskarayı,
 Geberir, câmie girmez, ne oruç var, ne namaz;
 Gusül abdestini Allah bilir amma tanımaz.
 Yelde izler bırakır gezdi mi bir çiğ kokusu;
 Ebenin teknesi, ömründe pisin gördüğü su!
 Kaynayıp çifte kazan, aksa da çamçak çamçak,
 Bunu bilmem ki yarın hangi imam paklayacak? (*Safahat*, 1998: 358).

Mehmet Âkif, normalde namazsız, oruçsuz bir kişiyi kötülemez ama bu farmason hoca yıkanmayı kirli gezen, temizliğe riayet etmeyen, maskara bir tiptir. Gülünç hareketleri ve tavırları olan birisidir. Bu yüzden Mehmet Âkif onu kötüler. Bu kötulemeyi de mizahî bir üslûpla yapar.

Farmason hoca, davranış itibariyle de ahlâksız birisidir. Huysuz, geçimsiz, soğuk birisidir. Köylülere yakınlık göstermez, onlara sokulmaz. Kendisiyle konuşmak isteyenlere de ses etmez, yan yan bakar. Kimseye selam vermez. Verilen selamı da almaz. Temizlik anlayışı yoktur, tırnaklarını kesmez, saçlarını tıraş ettirmez:

Huyu dersin, bir adamcıl ki sokulmaz adama.,
 Bâri bir parça alışsaydı ya son son, arama!
 Yola gelmez şehirin soysuzu, yoktur kolayı.
 Yanılıp hoşbeş eden oldu mu, tınmaz da ayı,
 Bir bakar insana yan yan ki, yuz olmuş manda,
 Canı yandıkça, döner öyle bakar nalbanda.

Turkish Studies

Bir selâm ver be herif. Ağzın aşınmaz ya... Hayır,
 Ne bilir vermeyi hayvan, ne de sen versen alır.
 Yağlı yer, çeşmeye gitmez; su döker, el yıkamaz;
 Hele tırnakları bir kazma ki insan bakamaz.
 Kafa orman gibi, lâkin, o bıyık hep budanır;
 Ne ayıptır desen anlar, ne tükürsen utanır. (*Safahat, 1998: 358-359*).

Evlere veya başka bir yere girerken ayakkabılarını çıkarmaz, ayık gezdiği görülmez. İçki içer. Bu hâliyle tam bir musibettir. Ondand hayır beklenmez. Köylüler böyle bir hoca olacağına cahil kalmayı tercih ederler:

Tertemiz yerlere kipkirli fotinlerle dalar;
 Kaldırımından daha berbâd olur artık odalar;
 Örtü, minder bulanır hepsi, bakarsın, çamura.

Hiç ayık gezdiği olmaz ya bizim farmasonun...
 İçki yüzler suyu, ahlâkını bir bilsen onun!
 Şimdi ister beni sen haklı gör, ister haksız,
 Öyle devlet gibi, ni'met gibi lâflar bana vız!
 İlmi yuttursa hayır yok bu musibetlerden...
 Bırakın oğlumu, câhilliğe râzıyım ben." (*Safahat, 1998: 358-359*).

İşte Mehmet Âkif, sevmediği Farmason'u bu şekilde mizahı bir anlatımla tasvir ederek kötülemektedir. Bir nevi onu hicvetmektedir. Her şeyiyle onu alaya almaktadır. Bu şekilde mizahî bir Farmason hoca tipi ortaya çıkarmaktadır.

Mehmet Âkif'in, burada mizahı, "Soysuz", "Maskara", "Gebermek", "çiş kokusu", "ebemin teknesi", "şehrin soysuzu", "ayı", "manda", "herif", "hayvan" gibi kelimeler kullanarak, "Hele tırnakları bir kazma ki insan bakamaz.", "Kafa orman gibi, lâkin, o bıyık hep budanır;" gibi benzetmeler yaparak sağladığını görüyoruz.

4- Filozof Rıza Tevfik'in Mizahî Tasviri

Rıza Tevfik, Türk siyaset ve edebiyat hayatının renkli simalarından birisidir. *Safahat*'ta o da Mehmet Âkif'in kaleminden payını almıştır. Âkif, onun hâl ve hareketlerini, görünüşünü mizahî bir üslûpla anlatmıştır.

Mehmet Âkif'in Rıza Tevfik'i mizahî bir üslûpla anlattığı yer **Asım**'dadır. Burada Âkif, Köse İmam'ın ağzından Rıza Tevfik'i kötüler. Köse İmam, Rıza Tevfik'le, II. Meşrutiyet'in ilânında, Babiâli yokuşunda karşılaşır. Büyük bir kalabalık ellerinde bayrakla orada toplanmıştır. Omuzlarında ise Rıza Tevfik vardır. Köse İmam, öten zurna dediği Rıza Tevfik'in hareketlerini Zuhuri'ye çıkan maskaraya benzetir:

– Unutmam, bir gün,
 Bâbiâlî yokuşundan çıkıyordum, baktım;

Turkish Studies

Yolu boydan boya tutmuş eli bayraklı takım.
 Geziyor başların üstünde genizden bir ses.
 Çömelip, salya sümük, ağlayadursun herkes,
 Ben görür görmez öten zurnayı bir irkildim...
 Ay, Zuhûrî'ye çıkan maskara! Bildim... Bildim...
 Değişen bir yeri yok, dinleyemem kim ne dese. (*Safahat*, 1998: 368).

Âkif, Köse İmam'ın ağzından Rıza Tevfik'in dış görünüşünü de mizahî bir şekilde tasvir eder. Rıza Tevfik'in saçları uzundur, ensesini kapatmaktadır. Saçları yıkanmadığından keçe gibi olmuştur. Yine yıllarca yıkanmadığı için boynu da kir içerisindedir. Tırnakları parmak gibi uzundur. Yüzü merdaneden geçmiş gibi yamyassıdır. Çenesi basmadır. Âkif ayrıca Rıza Tevfik'in utanmaz birisi olduğunu da söyler. Yani sadece mizahî olarak tasvir etmez Rıza Tevfik'e hakaret de eder:

Yine bir kıl keçe altında kapanmış ense;
 Yine yıllarca hamamsız ki boyun musmurdar;
 Yine parmak gibi, âfâka batan, tırnaklar;
 Yine merdâne geçirmiş gibi yatkın bir yüz,
 Ki hayâ nâmına tek ârıza bilmez, dümdüz!
 Yine bir tatsız alın, yassı burun, basma çene...
 Hep o, hiç başka değil, gördüğüm evvelki sene. (*Safahat*, 1998: 368).

Köse İmam, bir önceki sene de Rıza Tevfik'le karşılaşmıştır. Âkif o karşılaşmayı da mizahî bir üslûpla verir. Köse İmam, Kuzguncuk'ta Molla dediği birisinin köşküne giderken köşkün yakınlarında kırk elli kişi kadar bir kalabalıkla karşılaşır. Bu kalabalık, Rıza Tevfik'i karşılamak için toplanmıştır. Rıza Tevfik gelince kalabalık onu büyük bir bağırıyla karşılar. Mehmet Âkif, bu topluluğu ve Rıza Tevfik'i köpeklerle benzetir. Köpekler nasıl başka bir köpeği karşılarırsa kalabalık da Rıza Tevfik'i o şekilde karşılamışlardır:

– Kimdi, anlat şunu?
 – Kuzguncuk'a geçtim bir gün,
 Molla'nın köşküne yaklaşmadan etmez mi sökün,
 Belki kırk elli köpek, havlayarak, nerdense...
 – Ama hiç saklama: Korkup da oturdun mu Köse?
 – Köse dünyâda senin söylediğin haltı yemez;
 Parçalar, belki, fakat üstüme itler siyemez.
 – Hadi öyleyse, Hocam, sell-i asâ et de yanaş!
 – Saldıran yoktu ki... Derken, kocaman bir karabaş,
 Karşıdan başladı ses vermeye...
 – Lâkin bu yaman,
 Konağın bekçisi besbelli...

Turkish Studies

– Değilmiş, dur aman!

O içerden, bu yiğitler de dışardan ürüdü;

Bir ağız kavgasıdır aldı, tabî’i, yürüdü. (*Safahat, 1998: 369*).

Daha sonra kalabalık Rıza Tevfik’le beraber konağa girer. Köse İmam da onlarla beraber gider. Burada Mehmet Âkif, Rıza Tevfik için “karabaş” tabirini kullanmaya devam eder:

Karabaş sustu neden sonra, köpekler yattı;

Şimdi âfâkı gümüş kahkahalar çınlattı. (*Safahat, 1998: 369*).

Köse İmam, kapıdan bakınca Rıza Tevfik’in içeride başköşeye oturtulduğunu görür. Biraz sonra oynamaya başlar. Mehmet Âkif, Rıza Tevfik’in oynamasını da mizahî bir üslûpla anlatır. Oynadığı oyunla, göbeğiyle alay eder. Rıza Tevfik’i bu kez de bir ayıya benzetir:

Kapıdan bir göreyim şöyle, dedim, vay canına:

Adam olmuş karabaş, geçti beyin ta yanına.

Ben şaşırılmış bakıyordum ki sadâlar dindi;

Karabaş salta dururken dönerek silkindi,

Oldu bir zilli köçek, oynadı hop hop göbeği;

Hani varmış gibi karnında beş aylık bebeği! (*Safahat, 1998: 369*).

Daha sonra Rıza Tevfik Arap, Laz, Çerkez, Pomak taklitleri yapar. Rıza Tevfik’in taklitçiliği meşhurdur, onunla ilgili çeşitli fıkralar anlatılır. Mehmet Âkif, Rıza Tevfik’in bu özelliğiyle de alay eder:

Karabaş sonra Zuhûrî’ye de çıksın mı sana?

Hem nasıl, taş çıkarır, belki, Burunsuz Hasan’a

Ne Arap kaldı, ne Lâz kaldı, ne Çerkes, ne Pomak,

Öyle bir kesti ki taklidleri, bittim...

– Hele bak!

Çok köpoğluymuş!

– Evet, pek de utanmaz şeydi...

– Parsa çok muydu?

– Bırak, toplansın, oğlum, değdi...

Kaçıranlar bile olmuş, o kadar gülmüştük.

İşte yavrum, bu omuzlarda gezen dilli düdük,

Havlayan, zil takınan, sonra Zuhûrî’ye dalan,

O bizim soytarının kendi değil miydi? (*Safahat, 1998: 369-370*).

Görüldüğü gibi Mehmet Âkif, *Safahat*’ta Rıza Tevfik’e uzunca bir yer vererek mizahî bir üslûpla onun vücuduyla, davranışlarıyla, kıyafetleriyle, taklitçiliğiyle alay etmektedir. Bu mizahî üslûbu sağlamak için de “Salya sümük ağlamak”, “Öten zurna”, “Zuhuriye çıkan maskara”, “Kıl keçe”, “Musmurdar boyun”, “Parmak gibi, afaka batan, tırnaklar”, “Merdane geçirmiş gibi yatkın

Turkish Studies

yüz”, “Üstüme itler siyemez”, “Karabaş”, “Çok köpoğluymuş”, “Göbeği hop hop oynamak” gibi ifadeler kullanmaktadır.

Mehmet Âkif, ilk başta alayla başlar, daha sonra bunun şiddetini artırır ve Rıza Tevfik'e giderek hakarete kadar varan ifadeler kullanır. Bu şekilde onu âdeta hicveder.

5. Mandal Hoca'nın Mizahî Tasviri:

Safahat'ta Mehmet Âkif'in mizahî olarak tasvir ettiği beşinci kişi, Mandal Hoca'dır. Mandal Hoca, aslen Of'lu olup İstanbul Eminönü'ndeki Yeni Cami'inde vaizlik yapmıştır. Dönemin tanınmış simalarından birisidir. Mehmet Âkif, Mandal Hoca'yı, tamamen mizahî bir karakter gibi verir. Hoca'nın her hâli ve tavrı mizaha uygundur.

Fakat Mehmet Âkif, diğerlerinin aksine Mandal Hoca'yı kötülemez. Onu olumlu bir karakter olarak verir. Faziletli birisi olarak gösterir. Onun dünyada hiçbir kuvvetin esiri olmadığını söyler.

Mandal Hoca, Sultan II. Abdülhamid'i uyarmak için Yıldız Camii'ne Cuma namazına gider. Burada Sultan II. Abdülhamid'in kafes arkasında namaz kıldığını, onun namaz kılması için de altmış bin kişinin (!) namaz kılmadığını görünce dayanamaz ve camide Sultan II. Abdülhamid'e: “Bu şekilde saklanıyorsun demek ki kabahatin var!” mealinde bağırmaya başlar. Bunu gören padişahın adamları da hemen Mandal Hoca'nın üzerine atılırlar. Hocayı derdest ederler Bir gemiye bindirerek Trabzon'a sürgüne gönderirler.

Mehmet Âkif, mizahî olarak, Mandal Hoca'nın gemiden inip Trabzon'a çıktığı zamanki hâlini verir. Hoca'nın fesini, sarığını, entarisini aynı şekilde gözünü, kaşını, yüzünü, burnunu mizahî bir üslûpla anlatır. Bunu da Köse İmam'ın ağzından yapar:

– Başta bir dalgalı fes, tâ tepesinden o ibik,
Çuk oturmuş bakıyor; mâvi beş on kat iplik,
Sapı yok püskülü tutmuş da, dışından ibiğe,
Bağlamış sımsıkı “Artık bu da kopmaz ya!” diye.
Önü göçmüş sarıgın, arka taraf vermiş bel;
Çağlıyor püsküle baktım, üzerinden tel tel.
Saçak altında o gözler uzanan kaşlardan;
İki şimşek dolu gök sanki, yanarsın baksan!
Sonra, hendekler açılmış gibi kat kat bir alın;
Hani, bin parça olur, düşmeye görsün, nazarın!
İri burnundan inip savruluyor çifte duman,
El ayak bağlı, solurken bu kıyılmaz arslan.
Karayel indiredursun tipi, yağmur, kar, kış;
Hoca çıplak, yalnız çok senelerden kalmış,
Yanı yırtmaçlı bir entârisi var sırsıklam,
Akıyor dört eteğinden hani bîçâre adam.
Lâkin aldırıldığı yok: Hem sövüyor, hem yürüyor;

Turkish Studies

Göğsünün kılları donmuş, o ateş püskürüyor!
 Of lu “Hâinlere lâ’net!” dağıtırken bol bol,
 Kime benzetti ki bilmem, beni “Berhurdar ol”
 Diyerek okşadı; artık ne kadar hoşlandım,
 Bilemezsin... Sıcacık bir aba giydim sandım. (*Safahat*, 1998: 376-377).

Mandal Hoca’nın bu şekilde komik bir durumda olmasının bir sebebi de yaka paça yakalanıp hemen sürgün edilmesidir. Yolculuğa hazırlanma fırsatı bile bulamadığı için üstü başı perişandır. Bağı açıktır. Ayakkabıları bile ayağından çıkmıştır.

Aslında durum vahimdir. Mandal Hoca kışın ortasında bu şekilde sürgüne gönderilmiştir. Ama Karadenizli olduğu için bu hâli bile gülümsemeye sebep olmaktadır. Okuyanlarda tebessüm uyandırmaktadır. Mehmet Âkif’in burada Karadenizli tipini başarıyla verdiği görülmektedir.

b. Mahalle ve Sokakların Mizahî Tasvirleri

Safahat’ta mahalle ve sokakların mizahî bir üslûpla tasvir edildiği dört yer vardır. Bunlardan ilki *Safahat* **Birinci Kitap**’taki “Küfe” şiirinde geçmektedir. Burada Mehmet Âkif, sokakların bakımsız, yürünemeyecek hâlde, bozuk, çukur ve çamur oluşunu mizahî bir üslûpla anlatarak bu durumdan duyduğu rahatsızlığı dile getirmektedir:

Beş-on gün oldu ki, mu’tada inkıyâd ile ben
 Sabahleyin çıkıvermiştim evden erkenden.
 Bizim mahalle de İstanbul’un kenârı demek:
 Sokaklarında gezilmez ki yüzme bilmeyerek!
 Adım başında derin bir buhayre dalgalanır,
 Sular karardı mı, artık gelen gelir dayanır!
 Bir elde olmalı kandil, bir elde iskandil,
 Selâmetin yolu insan için bu, başka değil!
 Elimde bir koca değnek, onunla yoklayarak,
 Önüm adaysa basıp, yok, denizse atlayarak,
 Ayakta durmaya elbirliğiyle gayret eden,
 Lisân-ı hâl ile amma rükûa niyyet eden
 O sâlhurde, harab evlerin saçaklarına,
 Sığınmış öyle giderken, hemen ayaklarına
 Delilimin koca bir şey takıldı...
 Baktım ki: Genişçe bir küfe yatmakta, hem epey eski.
 Bu bir hamal küfesiymiş... Aceb kimin? Derken; (*Safahat*: s.20).

Burada Mehmet Âkif, mizahî anlatımı sağlamak için sokaklardaki içi suyla dolu çukurları denize, göle benzetmektedir. Bu sokaklarda yürümek için adeta yüzmek gerekmektedir. Değnekle beraber suların derinliğini ölçmek için iskandil aleti de gerekliymiş. Çünkü bu birikintilerin

derinliklerini tahmin etmek mümkün değildir. Mehmet Âkif, böyle mizahî bir tasvir yapmaktadır. Yine Mehmet Âkif aynı şekilde mizahî anlatımı sağlamak için evleri rükûa gidenlere benzetir. Su birikintilerden kurtulmak için ancak saçakların altından gitmek gerektir. Fakat evler yıkılacak gibidir, yan yatmışlardır. Âkif, evlerin bu durumunu rükûa gitmek olarak verir. Oralara sığınmanın mümkün olmadığını, tehlikeli olduğunu söylemek için de böyle mizahî bir benzetmeye gider.

Safahat'ta mahalle ve sokakların mizahî bir üslûpla tasvir edildiği ikinci yer, *Safahat Birinci Kitap*'taki "Seyfi Baba" şiirinde geçmektedir. Bu şiirde de Mehmet Âkif, "Küfe" şiirinde olduğu gibi mizahî bir üslûpla sokakların yağmurda göl olmalarını, yürünmez hâle gelmelerini anlatmaktadır:

Sopa sağ elde, kırık camlı fener sol elde;
Boşanan yağmur iliklerde, çamur tâ belde.
Hani, çoktan gömülen kaldırımın, hortlayarak;
"Gel!" diyen taşları kurtarmasa, insan batacak.
Saksağanlar gibi sektikçe birinden birine.
Boğuyordum müteveffâyı bütün âferine.
Sormayın derdimi, bitmez mi o taşlar, giderek,
Düştü artık bize göllerde pekâlâ yüzmek!
Yakamozlar saçarak her tarafından fenerim,
Çifte sandal, yüzüyorduk; o yüzer, ben yüzerim. (*Safahat*: s.60).

Sokaklar âdeta göle, denize dönüşmüştür. Yürümek mümkün değildir. Yüzmek gerektir. Bu yüzden bir yere gitmek kolay değildir. Aslında burada tam açıklanacak bir durum vardır ama insanın elinden gülmekten başka bir şey gelmemektedir.

Mehmet Âkif'in burada mizahî anlatımı sağlamak için su birikintileri arasında basacak taş bulmayı, taşların hortlamasına; yine bu taşların üzerinde yürümeyi, saksağanlar gibi sekmeye; sokakların bu olumsuz durumunu da gölde kayıkla yüzmeye benzettiği görülmektedir. Bunlarla mizahî anlatımı sağlamaktadır.

Safahat'ta mahalle ve sokakların mizahî bir üslûpla tasvir edildiği üçüncü yer, *Safahat Birinci Kitap*'taki "İstibdat" şiirinden sonra Hürriyet'ten bir gün evveli anlatan şiirde geçmektedir. Mehmet Âkif, burada da sokakların ve mahallenin hâlini mizahî bir üslûpla alay ederek anlatmaktadır:

Bizim mahalleye poyraz kışın da uğrayamaz;
Erir erir akarız semtimizde geldi mi yaz!
Bahârı görmeyiz amma lâtif olur derler...
Çiçeklenirmiş ağaçlar, yeşillenirmiş yer.
Demek, şu arsada ot bitse ne bahâr olacak...
Ne var gidip Yakacık'larda dem-güzâr olacak?
Füsûlü dörde çıkarmaz bizim sokaklarımız.
Kurak, çamur, iki mevsim tanır ayaklarımız!
Müneccimin, bereket versin, eski takvîmi

Haber verir bize, mevsim şehirde gelmiş mi? (*Safahat*, 1998: 74).

Evler bitişik olduğu için mahalle, rüzgâr alamamaktadır. Bu yüzden yazın çok sıcak olmaktadır. Yine mahallede ağaç ve yeşillik yoktur. Sadece iki mevsim vardır. Mehmet Âkif mahallenin bu durumunu mizahî bir üslûpla anlatmaktadır.

Yine “Küfe” ve “Seyfi Baba” şiirlerinde olduğu gibi bu şiirde de Mehmet Âkif, sokakların çamur ve birikintili olmasını mizahî bir üslûpla anlatmaktadır:

Bizim sokakları tahmîn için deyin ki: Kuyu!
Doğar şehirde güneş, yükselir minâre boyu,
İdâre kandili karşımda göz kırpar hâlâ;
Gurûb ikindiye bulmaz, leyâl hep yeldâ!
Nasılsa bedrin o akşam nigâh-ı sîmîni,
Tarassud etmek için sanki evlerin içini;
Dikildi safha-i mînâda semt-i re’imize .
Tavansız evlere, yâ Rab ne hoş bir âvîze!
Dur ey sirâc-ı ezel, gitme olduğun yerden:
Biraz şu sahne-i deycûru okşasın şu’len .
Şu’â-i muhriki altında, gündüzün, şemsin
Yanan alınlar için bir hayât olur lemsin ... (*Safahat*: s.75).

Mahalle evler arasında kalmış, derin bir kuyu gibidir, güneş vurmaz, sokakları karanlıktır. Ancak aydınlık olarak akşam bir tek ay görülür. O da çabuk kaybolur.

Safahat’ta mahalle ve sokakların mizahî bir üslûpla tasvir edildiği dördüncü yer, *Safahat* **Beşinci Kitap** olan **Hatıralar**’da yer alan “Berlin Hatıraları” kısmında geçmektedir. Burada da Mehmet Âkif, yine sokağın çamur ve bataklık oluşunu, su çukurlarıyla dolu oluşunu, başının sonunun belli olmayışını, karanlık ve kuytu oluşunu, tekin olmayışını mizahî bir üslûpla tasvir etmektedir:

Sokak deyin meselâ... Şimdi baktığım lügate
Mürâca’at yine lâzım mı? Lâzım elbette.
Evet, o bir helezondur ki kutru altı karış;
Ya tûlü ? Bilmiyorum, her ne söylesem yanlış.
Muvaffak olmanın imkânı yok ki tahmîne:
Biraz gidip dalıyor haydi evlerin birine!
Zamâne şi’rine benzer zemîn-i tertîbi:
Zalâm içinde mebâdîsi müntehâsı gibi.
Peki! Ne yapmalı çarpılmak istemezsen eğer?
Tekin değil mi nedir, pek acâibimsi bu yer?
Dilinde Besmele olsun, elinde Sûre-i Nûr,

Kesende sâde mühür... Kimse çarpamaz... Destûr!
 Birinci hatve selâmet... İkinci hatve tamam...
 Üçüncü hatveyi lâkin düşünmeden atamam...
 Ne var mı? Ağzını açmış ki bir yaman uçurum,
 Dalarsa “Cub!” diye insan, çıkar mı bilmiyorum!
 Uzak dolaş! İyi, lâkin, alındı bir tümsek,
 Ne atlayanda kalır diz, ne tırmananda bilek!
 Kenarca gitmeli öyleyse... İhtimâli mi var?
 Sağında, ağrısı tutmuş, çıkık karınlı duvar,
 Solunda: Lâstiğe sâhip çıkan sakızlı çamur!
 Durundu çâreyi buldum... Evet, olur mu olur:
 Şu künbedin üzerinden beş altı taş sökerim,
 Bataksa al, bu da batmaz, deyip deyip ekerim.
 Demek; Hazîne-i Evkâf’a bir metin köprü
 Binâsı terkedeceksin... Uzatma, haydi yürü!
 Vasîyetim size, ey zıplayıp geçen ahlâf,
 Sakın şu kümbed-i feyyâzı etmeyin isrâf,
 Günün birinde bataklık aşarsa köprümden,
 Emîn olun size lâzımdır öyle bir ma’den. (Safahat, 1998: 289-290).

Burada Mehmet Âkif’in mizahî anlatımı sağlamak için sokakların biçimsiz ve çok kötü bir durumda olmasını “Sokak deyin meselâ... Şimdi baktığım lügate / Mürâca’at yine lâzım mı? Lâzım elbette.” şeklindeki bir anlatımla verdiği görülmektedir. Sokaklar, sokaktan başka her şeye benzemektedir. Öyle ki millet, artık sokağın ne olduğunu bilememektedir. Bunun için sözlüğe bakması gerekmektedir.

Yine Mehmet Âkif’in mizahî anlatımı sağlamak için sokakların dar olması, başının sonunun belli olmamasını da zamane şiiri benzetmesiyle verdiği görülmektedir. Sokakların da aynı zamane şiiri gibi başı ve sonu belli değildir. Bir tertibi, düzeni yoktur, bir kompozisyon içerisinde değildirler, yani plânlı bir şekilde yapılmamışlardır.

Yine Mehmet Âkif’in sokakların tekin olmayışını, sokaklarda insanları koruyacak, suçluları yakalayacak bekçi ve polislerin bulunmayışını da sokaklarda dilde besmele, elde sure-i Nur ve boş kese ile ancak gezilebilmektedir, diyerek bu ifadelerle mizahî anlatımı sağladığı da görülmektedir.

c. Üst tabaka ve Halkın Mizahî Tasvirleri

1. Üst Tabakanın Mizahî Tasviri

Safahat'ta üst tabakanın mizahî olarak anlatıldığı yer, **İkinci Kitap** olan **Süleymaniye Kürsüsünde** geçmektedir. Camide vaaz veren hoca, İstanbul'daki durumu anlatırken üst tabakanın durumunu da mizahî bir şekilde verir.

İlk önce padişaktan başlar. Padişahı, kuklaya benzetir. İki üç kuklacı onu ellerinde keyiflerince oynatmaktadır. Vaiz, kuklacıların siyasetini, şeriatı ve kanunları daima yanlış yorumlayan ve uygulayan kadı timsali olan Karakuş'un yaptıklarına benzetir. Bunların yaptıkları işler ve aldıkları kararlar akla ve mantığa aykırıdır. Kanuna da uygun değildir. Ayrıca nerde maskara, soytarı, yalaka, işe yaramaz tipler varsa hep Saray'a alınmışlardır. Padişahın etrafında hep böyle insanlar vardır:

Bir zamanlar yine İstanbul'a gelmişim ben.
 Hâle baktıkça fakat, ümmetin âtisinden
 Pek derin ye'se düşüp Rusya'ya geçtim tekrar.
 Geçmeseydim edeceklerdi ya zâten icbar!
 Sığmıyor en büyük endâzeye işler artık;
 Saltanat nâmına, din nâmına bin maskaralık...
 Ne felâket, ne rezâletti o devrin hâli!
 Başta bir kukla, bütün milletin istikbâli,
 İki üç kuklacının keyfine mahkûm olmuş:
 Bir siyâset ki didiklerdi, emînim, Karakuş!
 Nerde bir maskara sivrilse, hayâsızlara pîr,
 Haydi Mâbeyn-i Hümâyûn'a !.. Ya bâlâ, ya vezîr! (*Safahat, 1998: 148*).

Vaiz, daha sonra sözü devlet dairelerine getirir. Onların durumu da pek iyi değildir. Devlet dairelerinin hiçbirisi işlememektedir. Devleti ayakta tutan ilmiye ve askeriye sınıfı yoktur:

Ümmetin hâline baktım ki: Yürekler yarası!
 Ne bir ekmek yedirir iş; ne de ekmek parası.
 Kışla yok, dâire yok, medrese yok, mektep yok;
 Ne kılıç var, ne kalem... Her ne sorarsan, hep yok! (*Safahat, 1998: 148*)

Bunlardan askeriyede, disiplin kalmamıştır. Adam kayırcılık, ehil olmayanların, üstelik askerî mertebeleri de gözetmeyerek en üst makamlara getirilmesi, komutan yapılması durumu vardır. Bu yüzden ordudaki disiplin bozulmuştur:

Kalmamış terbiye askerde. Nasıl kalsın ki?
 Birinin ömrü mülâzımlıkta geçerken öteki,
 Daha mektepte iken tayy-ı merâtible ferîk!
 Bir müşirlik mi var? Allâhu veliyyü't-tevfik! (*Safahat, 1998: 148*)

İlmiye sınıfı da turşuya; Şeyhülislâm'ın bulunduğu Bab-ı Fetva dairesi de cahiller koğuşuna dönmüştür. İlmiye sınıfının yüksek derecesinde bulunan Kazaskerin daha anne karnındayken bu makama atanacağı bellidir. Yürümeye başlayınca bir sarık verilip kazasker yapılmaktadır. Yani buralar, çoluk çocukların eline kalmıştır. Vekillerde utanma ve Allah korkusu yoktur. Hepsi jurnalci, arabozucu olmuştur. Adi insanlardır. Okumaları yoktur, hepsi hırsızdır:

Turkish Studies

Hele ilmiyye bayâğdan da aşağı bir turşu!
 Bâb-ı Fetvâ denilen dâire ümmî koğuŖu.
 Ana karnından icâzetlidir, ecdâda çeker;
 Yürüsün, bir de sarık, al sana kâdfasker !
 Vükelâ neydi ya? Curnalcı, müzevvir , âdf;
 Ne Hudâ korkusu bilmiş, ne utanmış ebedî,
 Güç okur, hiç yazamaz bir sürü hırsız çetesi...
 Hani, can sağlığıdır doğrusu bundan ötesi! (Safahat, 1998: 148)

Yönetici kesiminde kim varsa, kafası çalışmayan, aptal kimselerdir. Hepsinde neme lazımcılık vardır, dünyayı ben mi kurtaracağım düşüncesindedirler. Kendilerini de böyle halka böyle yönetici lâzımdır, diyerek haklı çıkarmaya çalışırlar. Mazeretleri halkın kötü durumda olmasıdır. Bu yüzden yapacak pek bir şeyleri yoktur.

Vaiz, son çare olarak halkı irşat ederler diye faziletli gördüğü bir iki hocaya gider. Fakat onlar da; zaman ahirzamandır, memleket daha da mahvolacak, her şey daha da kötüye gidecektir, derler. Ayrıca ülkeyi düzeltmenin de kendi işleri olmadıklarını söylerler. Bunu düşünecek olan baştakilerdir. Hocalar, bu şekilde, yanlış fikirlere kapılmışlardır. Ümitsizliğe düşmüşlerdir. Dini yanlış yorumlamaktadırlar:

Belki üç beş kişi olsun bulur irşad ederim,
 Diye etrafa bakındımsa da, endişelerim
 İnkılâb eyledi bir nâmütenâhî ye'se,
 Görünüp sûret-i haktan kimi söylettimse.
 Ekseriyyet kafasız; varsa biraz beyni olan:
 “Bu hükûmet Ŗu ahâlîye biçilmiş kaftan!
 Kime dert anlatacağın? Hadi anlat Ŗimdi...
 Ben mi kaldım, neme lâzım!” diyerek yan çizdi.
 Hüsn-i zanneylediğim bir iki fâzıl hocanın,
 İstedim fikrini açmak; dedim: “Artık uyanın!
 Memleket mahvoluyor, din de berâber gidiyor;
 Size Kur'an “Bakınız sâde uzaktan!” mı diyor?”
 – Memleket mahvolacak, olmayacak... Baştakiler,
 Düşünürler, ona mevcûd ise bir çare eğer.
 Gelelim dîne: Ne mümkün çalışıp kurtarmak?
 “Bede'e'd-dînu garîben...” sözü elbet çıkacak.
 Dediler. (Safahat: s. 148-149).

Mehmet Âkif, üst tabakanın kötü durumunu vaizin ağzında bu şekilde mizahî bir üslûpla anlatmaktadır. Bu mizahî üslûbu da Ŗöyle ifadelerle sağlamaktadır. Meselâ, saltanat ve din namına

Turkish Studies

yapılanları maskaralığa; dönemin siyasetini “karakuş”a; iyi makamlara gelenleri ise maskaraya benzetmektedir. Ayrıca İlmiye’yi turşuya, Fetva Dairesi’ni ise ümmi koğuşuna benzetmektedir. Böyle ifadeler kullanmaktadır. Ayrıca kısa yoldan, torpille yüksek makamlara gelenlerin durumunu anlatmak için “tayy-i merâtib”, olması mümkün olmayan işlere gelenlerin durumunu anlatmak için de “Allahu veliyyüttevfik” ibarelerini kullanmaktadır. Bunlarla mizahî üslûbu sağlamaktadır.

2. Halkın Mizahî Tasviri

Safahat’ta halkın mizahî olarak anlatıldığı yer bu şiirin devamında geçmektedir. Vaiz üst tabakayı anlattıktan sonra sözü halka getirir. Halkın durumu da pek iç açıcı değildir. Halk vurdumduymazdır. Ancak İsrâfil’in suruyla uyanabilecek durumdadır. Hepsini yürüyen ölü gibidirler. Ülkenin durumundan en ufak bir endişe bile duymamaktadırlar. Beyinleri ölmüştür. Ne gelenden haberleri vardır ne de gidenden. Mehmet Âkif, halkın bu durumunu vaizin ağzından mizahî bir üslûpla şu şekilde verir:

Yoklayayım şimdi avâmın da biraz,
Nedir efkârı, dedim. Hey gidi vurdum duymaz!
Öyle dalgın ki, meğer sûrunu İsrâfil’in,
İşitip, yattığı yerden azıcık silkinsin!
Yürüyor, altı çürük toprağa gelmiş, seyyar
Bir mezarlık gibi: Her nâsiye bir seng-i mezar!
Duymamış kaygı denen duyguyu vicdânında.
Okunur her birinin cebhe-i hüsrânında,
“Ne gelenden haberim var, ne gidenden haberim;
Serserî kevine gelelden beri serserî gezerim!”
Eskiden kalma bu söz, sanki o cansız beynin,
Doğmadan rahmet-i Mevlâ’ya göçüp gittiğinin,
Dest-i kudretle yazılmış ezeli hâtırası!
“Geliyor rûhun için Fâtiha çekmek sırası;
Yazık ey millet-i merhûme!” dedikten sonra;
Atladım Rusya’ya gitmekte olan bir vapura. (*Safahat*, 1998: 148-149).

Görüldüğü gibi burada Mehmet Âkif, halkın vurdumduymaz olmasını, olup bitenden habersiz davranmasını, dalgın olmasını mizahî bir şekilde ancak mahşer günü İsrâfil’in surunu işitirse yerinden kımıldayacaktır ifadeleriyle vermektedir. O kadar ağır bir uykudadırlar, üzerlerine adeta ölü toprağı serpilmiş durumdadırlar. Yürüyen ölüden farkları yoktur. Yine onların bu kaygısız durumlarını mizahî olarak “Ne gelenden haberim var, ne gidenden haberim; serserî kevine gelelden beri serserî gezerim!” sözüyle anlatır. Bu şekilde ifadelerle mizahî anlatımı sağlar.

Safahat’ta halkın durumunun mizahî olarak anlatıldığı ikinci yer, **Altıncı Kitap** olan **Asım**’da geçmektedir. Burada halk, çok kötü olarak verilir.

Köse İmam, halkın sefil, edepsiz, rezil olduğunu söyler. Üstelik böyle olabilmek için özellikle çalışmaktadırlar. Halk, hayâsız, iffetsiz, kumarbaz, harami, ayyaşdır. Böyle daha pek çok kötü özelliği vardır:

Turkish Studies

Öyle bir devr-i şehâmette kolaydır ululuk.
 Senin etrâfını alsın ki yığınlarca sefil,
 Kimi idmanlı edebsiz, kimi ta'limli rezîl.
 Kiminin fitratı âzâde hayâ kaydından;
 Kiminin iffeti ikbâline etten kalkan.
 O kumarbaz, bu harâmî, şunu dersin, ayyâş,
 Sonra mecmû'u müzevvir, mütebasbıs, kallâş...
 Bu muhîtin bakalım şimdi içinden çıkabil;
 Ne yaparsın? Ömer olsan, yine hâlin müşkil.
 Uğramaz doğru adam semtine, lâkin, heyhat,
 Gece gündüz seni idlâle müvekkel haşerat!
 Kulağın hak söze artık ebediyyen hasret; (*Safahat*: s.383).

Köse İmam, halkın dalkavuk olduğunu söyler. Herze bile konuşsan, onu hikmet ve büyük bir nimet olarak bilir, yanlış söylesen yutar, fark etmez, kabul eder. Burnuna geçersen, oh ne nefis der. Yüzüne tükürsen, samimiyetimiz çok yüksek der. İçki içersen, dindar sarhoş, fark etmez, herkes sana içki sunar, kimse hoca içki içer mi diye sormaz:

Kustuğun herze: Ya hikmet, ya büyük bir ni'met!
 Yutan olmazsa dedin, öyle mi? Beyhûde merak;
 Dalkavuklar onu hazmetmeye candan müştak!
 Geyirirsin herifin burnuna, oh der, ne nefis!
 Aksırırısın, vay efendim, bu ne âheng-i selîs !
 Tükürürsün o mülevves yüze "Hak tû!" diyerek;
 Sırıtır: "Sorma, samîmiyetimiz pek yüksek."
 İçiyorsan, sofı, sarhoş sana herkes sâkî...
 "İşretin hürmeti hâlâ mı? O sizler bâkî!" (*Safahat*: s.384).

Köse İmam, halkın namussuz ve çıkarıcı olduğunu söyler. Halk, sadece şahsî çıkarlarını düşünmektedir, onun dışında hiçbir şeyine karışmazlar. Peygamberim desen bile aldırmaçlar, çıkarlarına dokunmadıkça bunun da bir önemi yoktur:

Irza düşmansan eğer, âileler hep mahrem...
 "Ne büyük vahşet esâsen bu selâmlıkla harem!"
 Bir muhâlif hava yok, dinlediğin aynı sadâ:
 "Zât-ı sâminize millet de, hükûmet de fedâ."
 Menfa'attir seni tehdîd edecek tek mevcûd,
 Çünkü çıksan da nebîyim diye, hasmın ma'bûd! (*Safahat*, 1998: 385).

Turkish Studies

Köse İmam, halkın ikiyüzlü olduğunu söyler. Halka sofuluk taslasan, hemen sarık, cübbe, kavuk giyer, takar. Kimi oruç tuttuğunu, kimi geceleri uyumayıp hep ibadet ettiğini söyler. Bunların hepsi yalandır. Sadece gösteriş içindir:

Sofusun farz edelim, şimdi de boy boy tesbîh...
 Dalkavuklar bütün insan kesilir, lâ-teşbîh!
 Taylâsan, cübbe, kavuk, hırka, hep esbâb-ı riyâ,
 Dış yüzünden Ömer'in devri muhîtin gûyâ.
 Kimi sâim, kimi kâim, o tavanlar, yerler
 “Kul hüva'llâhu ehad” zemzemesinden inler.
 Sen bu coşkunuğa istersen inan, hepsi yalan,
 “Hüve”nin merci'i artık ne “ehad”dir, ne filân.
 Çünkü mâdem yürüyen sâde senin saltanatın,
 Şimdilik heykeli sensin tapılan menfa'atın.
 Kanma, hey kukla kıyâfetli adam, hey sersem,
 Herifin ağzı “samed”, mi'desi yüzlerce “sanem”! (*Safahat*: s.384).

Eğer görevden seni atarlarsa yani ayrılırsan, halkın gerçek yüzü o zaman ortaya çıkar. Anında durumlarını değiştirirler. Gideceğini anladıklarında yüzüne bile bakmazlar, sövmeye başlarlar. Önceki söylediklerinin ve yaptıklarının hiçbir ehemmiyeti kalmaz, anında unutulur. Yerine gelene de seni kötülerler:

Sen de bir tekmede buldun mu, nihâyet, yerini,
 Ne kılıktaysa gelen, hepsi hüviyyetlerini,
 Aynı mâhiyyete aktarma ederler çabucak.
 Sana her gün sekiz on kerre söverler mutlak.
 Hani dillerde gezen nâmın, o hiçten şerefine?
 Ne de sağlamış, evet, anlasın aptal halefin:
 “Âh efendim, o ne hayvan, o nasıl merkepti!
 En hayır-hâhı idik, bizleri hattâ tepti. (*Safahat*: s.384-385).

Eğer yerine gelen dindar birisi değilse eski kişinin dini anlayışlarıyla alay edilir. Hayâdan, edepten bahsetmesini kötülerler; din, vatan, aile, millet, âhiret, vicdan, şeref, haysiyet demesini alaya alırlar, haremlik selamlık anlayışını, namus anlayışını küçümserler, içki içmemesini gericilik olarak görürler ve yeni gelen adamlarla, daha önce sofu geçinenler, ağzından Allah'ı, peygamberi eksik etmeyenler, oturup içki içerler, kadeh tokuştururlar, öncekilere söverler:

Bu hayâ der, bu edeb der; verir evhâma vücud;
 Bilmez aptal ki değil hiçbiri zâten mevcud.
 Din, vatan, âile, millet, ebediyet, vicdan,
 Sonra haysiyet-i zâtiyye, şeref, şöhret; şan,

Turkish Studies

Daha bir hayli hurâfâta herif olmuş esîr.
 Sarımsak beynine etmez ki hakâik te'sîr,
 Böyle Ankâ gibi medlûlü yok esmâya kanar;
 Adamın sabrı tükenmek değil, esmâsı yanar.
 Kız, kadın hepsi haremlerde bütün gün mahbûs,
 Şu telâkkîye bakın, en kötü vahşet: Nâmûs!
 Herifin sofrada şampanyası hâlâ: Ayrar,
 Bâri yirminci asırdan sıkıl artık, hayvan!
 İçelim sıhhat-i sâminize... Hay hay içeriz!
 Biz, efendim, senin uğrunda bu candan geçeriz.
 İçelim... Durmayalım... Âfiyet olsun... Şerefel!"
 Sonra nevbetle, uzun boylu, söverler selefte. (*Safahat*, 1998: 385)

Eğer yerine gelen dindar birisi ise yine aynı kişiler yani dalkavuklar bu sefer yukarıda söylenenlerin tam tersi bir tutum sergilerler ve önceki adamı dinsiz, Firavun, hayâsız, edepsiz olarak anlatırlar. Ayrıca namusuz olduğunu da söylerler. Böyle tamamen diğerinin zıddı bir tavır takınırlar:

Halefin farz edelim şimdi öbür mektepten.
 Dalkavuklar yeni bir maske takarlar da hemen,
 Kuşatırlar yine etrâfını:
 – "Sübhân'allâh!
 Bu ne fitrat, bu ne vicdân-ı meâlî-âgâh!
 Zât-ı ulyâları Hakk'ın bize in'âmısınız,
 Kimsiniz, söyleyiniz, Hazret-i Mûsâ mısınız?
 Hele Fir'avn'ın elinden yakamız kurtuldu;
 Hele mahvolmadan evvel sizi millet buldu.
 Âh efendim, o herif yok mu, kızıl kâfirdi;
 Çünkü bir şey tanımaz, her ne desen münkirdi.
 Ne edeb der, ne hayâ der, ne fazîlet, ne vakar;
 Geyirir leş gibi, mu'tâdi değil istiğfar.
 Aksırır sonra, fütûr etmeyerek, burnumuza...
 Yutarız, çâre ne, mümkün mü ilişmek domuza?
 Savurur balgamı ta alnımızın ortasına,
 Tükürürmüş gibi taşlıktaki tükruk tasına!
 Hezeyan, sorsanız, Allah; hezeyan, Peygamber;
 Din, vatan, âile, millet gibi yüksek hisler,

Turkish Studies

Ahmak aldatmak için söylenilir şeylermiş...
 Bu hurâfâtı hakîkat diye kim dinlermiş?
 Âkil oymuş ki; hayâtın bütün ezvâkından,
 Durmayıp hırsını tatmîne edermiş îman.
 Âhiret fikri yularmış, yakışırmiş eşeğe;
 Hiç kanar mıymış adam böyle beyinsizce şeye?
 Hele ahlâka sarılmak ne demekmiş hâlâ?
 Çekilir miymiş, efendim, gece gündüz bu belâ?
 Zevki hakmış adamın, başkası hep bâtılmış...
 Çok tuhafmış bunu insanlar için anlamayış!
 Âh, efendim, daha söylenmeyecek işler var...
 Çünkü nâmûsa musallattı o azgın canavar. (*Safahat*, 1998: 385-386).

İşte halk bu kadar sefil, edepsiz, rezil, hayâsız, iffetsiz, kumarbaz, harami, ayyaş, dalkavuk, ikiyüzlü, çıkarıcı ve namussuzdur. Mehmet Âkif, halkın bu kötü durumunu Köse İmam'ın ağzından mizahî bir şekilde uzun uzadıya anlatır. Durumun kötülüğünü, mizahla hafifletmektedir. Burada halk için negatif bir mizah kullanmaktadır.

Safahat'ta halkın durumunun mizahî olarak anlatıldığı son yer, **İkinci Kitap** olan "Süleymaniye Kürsüsünde" geçmektedir. Burada vaiz, Hürriyet'in ilânı zamanındaki halkın durumunu anlatmaktadır. Hürriyet ilân edildiğinde halk pek çok yanlışlık, gariplik ve komiklik yapmıştır. Âkif de bunları vaizin ağzından mizahî bir üslûpla anlatmıştır.

Vaiz kürsüde Hürriyet'in ilân edilmesini şöyle anlatır: Çarşı-pazar naradan çalkalanmaktadır. Öyle ya hürriyet vardır. Hürriyet var diye millet, avazı çıktığı kadar bağırıp çağırmakta, naralar atmaktadır. Artık eskisi gibi sessiz konuşmak, kimseyi rahatsız etmemek hürriyetsizliği yoktur. Mektepler kapanmıştır. Yine sabahtan akşama kadar, dört duvar arasına tıklamak olmaz. Hürriyet var, okullar boşaltılır. Talebeler, sahneden sahneye koşmaktadır. Ağızdan çıkanlar pis veya kirli mühim değildir; söyleniyor. Artık sinede bunların hapsedilmesi hürriyete aykırıdır. Edebiyatçılar da hürriyetin gelmesiyle artık dalkavukluğu bırakmıştır. Daha dalkavukluk yapmayacaklardır. Çünkü artık baskı yoktur. Bunlar da ana avrat sövebileceklerdir. Vatana, millete düşman gazeteler de artık rahatça çıkabilecektir. Çünkü hürriyet vardır. Ayrılık tohumunu ekseler bile bunları yasaklamak olmaz. Hürriyet olduğu için köpekler gibi artık serbestçe fuhuş yapılabilecektir. Yine dine bile karşı yürünebilecektir. Çünkü hürriyet-i vicdan vardır:

Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı, pazar
 Na'radan çalkanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!
 Galeyan geldi mi, mantık savuşmuş... Doğru:
 Vardı aklından o gün her kimi gördümse zoru.
 Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;
 Kafalar tütsülü hülyâ ile, gözler kızgın.
 Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden,

Turkish Studies

Yıkıvermiş de tumarhâneyi çıkmış birden!
 Zurnalar şehrin ahâlîsini takmış peşine;
 Yedisinden tutarak tâ dayanın yetmişine!
 Eli bayraklı alaylar yürüyor dört keçeli;
 En ağır başlısının bir zili eksik, belli!
 Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.
 Dinliyor kaplamış etrafını yüzlerce hödük!
 Kim ne söylese, hemen el vurup alkışlanacak...
 – Yaşasın!

– Kim yaşasın?

– Ömrü olan.

– Şak! Şak! Şak!

Ne devâirde hükûmet, ne ahâlîde bir iş!
 Ne sanâyi', ne maârif, ne alış var, ne veriş.
 Çamlıbel sanki şehir: Zâbıta yok, râbıta yok;
 Aksa kan sel gibi, bir dindirecek vâsıta yok.
 “Zevk-i hürriyeti onlar daha çok anlamalı”
 Diye mekteplilerin mektebi tek mil kapalı!
 İlmî tazyîk ile ta'lîm, o da bir istibdâd...
 Haydi öyleyse çocuklar, ebediyyen âzâd!
 Nutka gelmiş öte dursun hocalar bir yandan...
 Sahneden sahneye koşmakta bütün şâkirdan.
 Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa,
 Hep ağızlar deşilip kimde ne cevher varsa,
 Saçıyor ortaya, ister temiz, ister kirli;
 Kalmıyor kimseciğin muzmeri artık gizli.
 Dalkavuk devri değil, eski kasâid yerine,
 Üdebânız ana avrat sövüyor birbirine!
 Türlü adlarla çıkan nâ-mütenâhî gazete,
 Ayrılık tohumunu bol bol atıyor memlekete.
 İt yetiştirmek için toprağı gâyet münbit
 Bularak, fuşş ekiyor salma gezen bir sürü it!
 Yürüyor dîne beş on maskara, alkışlanıyor,

Turkish Studies

Nesl-i hâzır bunu hürriyet-i vicdan sanıyor!
 Kadın, erkek koşuyor borç ederek Avrupa'ya...
 Sapa düşmekte sizin şıklara, zannım, Asya!
 Hakk'a tefvîz ile üç tâne yetişmiş kızını;
 Taşıyanlar bile varmış buradan baldızını,
 Analık ilmi için Pâris'e, yüksünmeyerek...
 Yük ağır, ecri de nisbetle azîm olsa gerek! (*Safahat*: s.161-163).

Mehmet Âkif, burada, baştan sona, Hürriyet'in ilân edilişi zamanındaki halkın durumunu mizahî bir üslûpla vermiştir. Normalde kendisi de Hürriyet'i isteyenlerdendir. Fakat halkın yaptığı bu yanlışlıkları kabul etmesi mümkün değildir. Bunları mizahî bir üslûpla vererek kötüler. Bu mizahî üslûbu da: “*En ağır başlısının bir zili eksik, belli, / Ötüyor her taşın üstünde birer zilli düdük; Kör çıban neşterin altında nasıl patlarsa; Üdebanız ana avrat sövüyor birbirine!; İt yetiştirmek için toprağı gayet münbit / Bularak fuhş ekiyor salma gezen bir sürü it!*” gibi ifadelerle sağlamıştır.

d. Kahve, Köprü ve Otellerin Mizahî Tasvirleri

1. Kahvenin Mizahî Tasviri

Safahat'ta, mizahî kahve tasviri, **Birinci Kitap**'ta yer alan “Mahalle Kahvesi” şiirindedir. Mehmet Âkif, şiirin başında, eski batakhanelerin bir benzeri olarak kabul ettiği, Doğu'yu öldüren bir unsur olarak gördüğü ve dilenci şekline girmiş sinci caniler ve gündüz bile yol vermeyen haramiler dediği mahalle kahvesinin artık kapanmasını ister:

Dilenci şekline girmiş bu sinsi caniler
 Bu, gündüzün bile yol vermeyen, haramiler

 Kapansın elverir artık bu perde kanlı (*Safahat*: s.102).

Daha sonra ise “Gelin de bir görelim.” diyerek kahveyi tasvir etmeye başlar. Bu tasvirde, kahveyi kötölemek için elinden geleni yapar. Bunu yaparken de mizahî bir üslûp kullanır.

Kahvenin kapısı, çamurludur, üzerinde delik vardır, eşiği, tahta mı toprak mı belli olmayacak kadar pistir, ahırdan farkı yoktur, o kadar pis ve kötüdür:

Çamurlu bir kapı, üstünde bir değirmi delik;
 Önünde tahta mı, toprak mı? Sorma, pis bir eşik.
 Şu gördüğüm yer için her ne söyleyen câiz;
 Ahırla farkı: O yemliklidir, bu yemliksiz! (*Safahat*, 1998: 104).

Kahvenin zemini Malta taşı ile döşenmiştir fakat belki yüz sene olmuştur bunlar değiştirilmemiştir. Ayrıca bu taşlar bakınca ne olduğu belli olmayacak kadar da eskimiştir:

Zemîni yüz sene evvel döşenme malta imiş...
 “İmiş”le söylüyorum. Çünkü anlamak uzun iş, (*Safahat*: s.104).

Kahvenin tavanı, kirden görünmemektedir. Duvarları, tütün ve nargileden sararmıştır. İçerisi çubuk ve nargilenin dumanıyla doludur:

Turkish Studies

O bir karış kirin altında hangi ma'den var?
 Tavan açık kuka renginde; sağlı sollu duvar,
 Maun cilâsına batmış tütünle nargileden;
 Duman ocak gibi çıkmakta çünkü her lüleden, (*Safahat*: s.104).

Mehmet Âkif, aynı şekilde kahvenin eşyalarını da mizahî bir üslûpla kötüler. Ortada leylek bacaklı siyah bir mangal, kenarda yatağı güveden lime lime olmuş bir peyke, yukarıda ise her an düşecekmiş gibi duran hasır bir zembil vardır, der:

Dikilmiş ortaya boynundan üstü az koyu al,
 Vücûdu kapkara, leylek bacaklı bir mangal.
 Şu var ki, bilmeyen insan görürse birden eğer,
 “Balıkçılın kara saçtan yapılma heykeli!” der.
 Kenarda, peykelerin alt başında, bir kirli
 Tomar sürükleniyor, bir yatak ki besbelli:
 Çekilmiş üstüne yağmurluğumsu bir pırtı,
 Zavallının, güveden, lime lime hep sırtı.
 Kurur bu örtünün üstünde yağlı bir mendil;
 Ki “Bir tependen inersem!” diyen hasır zembil;
 Onun hizâsına gelmez mi, bir döner şöyle;
 Sicimle kulpuna ilmikli çifte mestiyle! (*Safahat*, 1998: 104).

Kahvenin duvarının içinde, camlı bir dolap vardır. Bu dolapta, içinde sülükler olan bir kavanoz, onun yanında kan almak için beş on kadar boynuz, ikinci rafta kerpeten ve usturalar vardır:

Duvarı eski ocaklar kadar geniş bir oyuk,
 İçinde camlı dolap var ya, raflarında ne yok!
 Birinci katta sülük beslenen büyük kavanoz;
 Onun yanında, kan almak için, beş on boynuz.
 İkinci katta bütün kerpetenler, usturalar...
 Demek ki kahveci hem diş tabibi, hem perukâr! (*Safahat*, 1998: 105).

Mehmet Âkif, dolabın içindekileri anlatırken sözü kahveciye getirir. Onu da mizahî bir üslûpla anlatır. Kahveci, aynı zamanda hem berber, hem dişçi, hem de sülükle tedavi eden bir kişidir. Çektiği dişleri göstermelik olarak boy boy ve onar onar olarak ipe dizmiştir:

İnanmadınsa değildir tereddüdün sırası;
 Uzun lâkırdıya hâcet ne? İşte mosturası:
 Çekerken etli kemiklerle ayrılıp çeneden,
 Sonunda bir ipe, boy boy, onar onar, dizilen,
 Şu kazma dişleri sen mahya belledinse, değil;

Turkish Studies

Birer mezâra işâret, düşün ki, her kandil! (*Safahat, 1998: 105*)

Mehmet Âkif, kahvenin duvarlarını da anlatır. Duvarda, Halk Edebiyatı mahsullerinden Köroğlu, Kerem ile Aslı ve Ferhad ile Şirin gibi hikâyelerden mülhem resimler vardır. Onların altında da beyitler vardır. Ama bunlar, herze seviyesine bile çıkamamışlardır. O kadar kötü beyitlerdir:

Duvarda türlü resimler: Alındı Çamlıbeli,
Kaçırılmış Ayvaz'ı ağlar Köroğlu rahmetli!
Arab Üzengi'ye çalmış Şah İsmail gürzü;
Ağaçta bağlı duran kızda işte şimdi gözü.
Fıraklıdır Kerem'in "Of!" der demez yanışı,
Fakat şu "Âh min'el-aşk"a kim durur karşı?
Geline Ezrakabânû denen acûze kadın,
Külüngü düşmüş elinden zavallı Ferhâd'ın!
Görür de böyle Rûfâi'yi: Elde kamçı yılan,
Beyaz bir arslana binmiş; durur mu hiç dede can?
Bakındı bak Hacı Bektaş'a: Deh demiş duvara!
Resim bitince gelir şüphesiz ki beyte sıra
Birer birer oku mümkünse, sonra ma'nâ ver...
Hayır, hülâsası kâfi, yekûnu ömre sürer:
Bedâheten kusulan herze-pâreler ki düşün,
Epey zaman daha lâzımdı herze olmak için! (*Safahat, 1998: 105*).

Mehmet Âkif, kahveyi ve içindeki eşyaları mizahtan da yararlanıp bu şekilde iyice kötüleyip çirkin gösterdikten sonra sözü, kahvede oyun oynayanların konuşmalarına getirir. Onları da gene aynı şekilde mizahî bir üslûpla kötüleyerek verir.

Kahvedekiler, oturmaktan dolayı yağ bağlamış bir masanın üzerinde kâğıt oynamaktadırlar. Oynadıkları kâğıtlar da yine aynı şekilde yağdan nerdeyse meşin gibi olmuşlardır. O kadar pistirler. Yine aynı şekilde tavla da çok kirlidir. Damanın da taşları, ne renk oldukları belli olmayacak kadar kirlidir. Dominonun taşları bunları nispeten biraz temizdir. Fakat onun da delikleri kirlidir:

Oturmadan içi yağ bağlamış bodur masanın,
Yayılmış üstüne birçok kâğıt ki, oynayanın,
Elinde yağlı meşin zanneder görünce adam.
Ya tavlının kırı, kâbil değildir anlatamam.
Harîta-vâri açılmış en orta yerde dama;
Beyaz mı taşları, yâhud siyah mı, hiç sorma!
Hutûtu : Gayr-i muayyen hudûdu memleketin:
Nazarda haylice idman gerek ki fark etsin!

Turkish Studies

Deliklerindeki pislik lebâleb olsa, yine,

Bakınca bunlara gâyet temiz kalır domine. (*Safahat*, 1998: 105-106)

Görüldüğü gibi Mehmet Âkif, kahveyi kötölemek için mizahî bir anlatım yolu takip eder. Bu mizahî anlatımı yakalamak için de şöyle ifadeler kullanır:

Ahırla farkı: O yemliklidir, bu yemliksiz!; Leylek bacaklı bir mangal; “Balıkçılın kara saçtan yapılmı heykeli!; Zavallının güveden, lime lime hep sırtı.; Ki: “Bir tependen inersem! diyen hasır zembil; Demek ki kahveci hem diş tabibi, hem perukâr!; Çekerken etli kemiklerle ayrılıp çeneden; şu kazma dişleri sen mahya belledinse, değil;/ Birer mezara işaret, düşün ki, her kandil!; Sağında cam dolabın hücre hücre bit pazarı.; Kaçırılmış Ayvaz’ı ağlar Koroğlu rahmetli.

2. Köprünün Mizahî Tasviri

Safahat'taki mizahî köprü tasviri **İkinci Kitap** olan *Süleymaniye Kürsüsünde*'dir. Burada mizahî olarak anlatılan köprü, demir köprü yapılmadan önceki Galata köprüsüdür.

Mehmet Âkif, Galata köprüsünden geçerek Süleymaniye'ye gitmektedir. Köprünün etrafındaki Haliç ve manzara çok çirkindir. Âkif, bu çirkinliği örtmek için mizahî bir şekilde Galata köprüsünü anlatmaya başlar.

Köprü, neredeyse su üzerindedir, üstelik sallanmaktadır. Mehmet Âkif köprünün bu hâlden mizahî bir üslûpla dalga geçer. Köprünün dedelerinin sal olduğunu söyler. Hatta onu denizaltıya bile benzetir. Mehmet Âkif, bu mizahî anlatımla Haliç ve etrafındaki çirkinliği unutturmak ister fakat başaramaz. Çünkü buralar gerçekten çok kötü durumdadırlar. Bunun üzerine Mehmet Âkif, bu sefer Yeni Cami'i nazara verir, bu çirkinliği onunla örtmek ister:

Köprüden çok geçirim; hem ne kadar geçtimse,

Beni sevk etmedi bir kerrecik olsun ye'se,

Ne Halîc'in o yosun çehreli miskin suları;

Ne onun hilkate küsmüş gibi durgun kenarı!

Herkesin hissi bir olmaz. Meselâ karşıdaki,

Sâhilin, başbaşa vermiş, düşünen, pis, eski.

Ağlamış yüzlü, sakîl evleri durdukça, sizin,

İçinizden acı şeyler geçecek hep... Lâkin,

Bak benim öyle değil... Siz de biraz şâir olun:

Meselâ, geçtiğiniz yalpa yapan tahta yolun,

Cedd-i merhûmu aceb sal mı demekten ne çıkar?

Geliniz farz edelim biz bunu: Sâbih bulvar!

Köprüler asma imiş Avrupa âfâkında...

Varsın olsun, o da bir şey mi? Bizim Şark'ın da,

Böyle daldırma olur... Hem açınız âsârı,

Köprünün nerde görülmüş, hani, tahte'l-bahrı?

Anladım: Ben ne kadar şi're özensem de, demek,

Turkish Studies

Seni ey sevgili kâri', bu telâkkî, pek pek,
 Azıcık güldürecek... Yoksa öbür yanda, hazin,
 Bin hakikat sırtırken kıyısından denizin,
 Diyeceksin ki: "Hayâlin yeri yoktur... Boşuna!"
 Ya şu timsâl-i İlâhî de mi gitmez hoşuna?
 Öyle ta'zîb-i nigâh eyleme bedbîn olarak,
 Bırak etrâfî da, karşında duran ma'bede bak: (*Safahat*: s.141-142).

3. Otelin Mizahî Tasviri

Safahat'ta mizahî otel tasviri **Beşinci Kitap** olan **Hatıralar**'daki "Berlin Hatıraları" kısmında geçmektedir. Burada Mehmet Âkif, bizdeki otellerin çok kötü durumda olduklarını mizahî bir üslûpla anlatır. Bunlara otel denmez ancak han denir, yani gireni çıkını belli değildir, sonra binası eskidir, banyo ve tuvaleti yoktur, eşyaları pistir, bittin pireden geçilmemektedir. İşte bizde oteller bu şekildedir. Mehmet Âkif o zamanki otellerin kötü durumlarını mizahî bir üslûpla anlatarak tenkit eder:

Otel denildi mi bilfarz, o mu'teber kâmûs
 Ne söylüyor bakarım bir: Evet, lügat me'nûs;
 Kütükte mahlâsı han, sinni lâ-akal yetmiş!
 Zavallı âhir-i ömründe irtidâd etmiş:
 Şu var ki mi'desi ilhâdı etmemiş temsîl;
 Ne Müslüman, ne Frenk, öyle bir vücûd-i sefil.
 Yıkanma yok, tuvalet yok! Yazın belinde çamur;
 Eteklerinden inerken kabuk tutar yağmur!
 Değil mi uçkuru sarkan bunakların bir eşi?
 Bakındı cumbaya: Bîzâr eder durur güneşi,
 O nemli yorganı sallandırıp da pencereden!
 Yatak takımları şâyân-ı merhamet cidden:
 Kadîfe hâline geçmiş patiskadan yastık...
 Ne istihâle geçirmiş hesâb edin artık!
 Benek benek yayılıp kehle intibâ'âtı,
 Benekli basmaya dönmüş o çarşafın suratı!
 Kırık sürâhide bekler yosunlu bir mâyi',
 Ki derd-i cû'a gelir üç yemek kadar nâfi'.
 Bir ekmeğin yeri dolmazmış olmadan iki su;
 Bunun beş ekmeğin olur belki bir kadeh dolusu. (*Safahat*: s.287-288).

Turkish Studies

Mehmet Âkif, buradaki mizahî üslûbu, “Zavallı âhir-i ömründe irtidat etmiş; Eteklerinden inerken kabuk tutar yağmur!; Değil mi uçkuru sarkan bunakların bir eşi?; Benekli basmaya dönmüş o çarşafın suratı!” gibi ifadelerle daha da kuvvetlendirir.

d. Tekne ve Trenlerin Mizahî Tasvirleri

1. Teknelerin Mizahî Tasviri

Safahat'ta mizahî olarak vapur tasviri, **Dördüncü Kitap** olan **Fatih Kürsüsünde**'ki “İki Arkadaş Fatih Yolunda” kısmında geçmektedir. Burada iki arkadaş vapurdan Eminönü'ne gelip oradan Fatih camiine gideceklerdir. Vapur iskeleye yanaşınca burada eski teknelerin bir tasvirini yaparlar. Burada Mehmet Âkif, mizahî olarak onların ne kadar kötü olduğunu anlatır. Kıyıya yanaşmaları çok zor olurmuş, bu durumu Mehmet Âkif, koçun tos vurmasına benzetir. Tekneler de sanki o şekilde sertçe iskeleye çarparlarmış. Bu çarpışmadan teknelerin altı delinirmiş. Mehmet Âkif, teknelerin altının delinmesini de karın sancısı çeken birisine benzetir. Tekneleri tamir edecek kimseler yoktur. Tımarcılar gelip üç kesip beş ekleyerek, tekneleri tamir ederlermiş:

– Vapur yanaştı mı?

– Çoktan!

– Demek ki Köprü'deyiz...

– Aman, şu yolcular insin!..

– Fakat bilir misiniz,

Yadırgıyor, hani, insan o eski tekneleri!

“Yanaş” denildi mi, nazlım, gider gider de geri,

Gelince hışm ile bir tos vururdu Köprü'ye ki:

Zavallının deşilen karnı sağlam altı çeki

Odon yutar da biraz sancıdan bulurdu aman...

– Hekim getirmeye koşsan, hekim de yok o zaman!

– Tımarcılar, bereket versin, usta şeylerdi:

Elinde balta, gelir, üç keser, beş eklerdi...

“Dayan o yanki başından Ömer! Tutundu Memiş!”

Bakardınız ameliyyâta çarçabuk bitmiş!

Amasra sâhili çok eski bir müessesedir;

Uşakların topu cerrâh olur... Hemen kestir!

Bugünden ormanı göster kılağlı baltasına:

Temizleyip çıkıversin, bırakmasın yarına!

– Biraz da dikmeyi öğrenseler..

– Adam sen de! (*Safahat*: s.207-218).

İşte Mehmet Âkif, vapurdan önceki ulaşım aracı olan teknelerin durumunu bu şekilde mizahî bir üslûpla anlatmaktadır.

2. Trenlerin Mizahî Tasviri

Safahat'ta trenlerin mizahî tasviri, **Beşinci Kitap** olan **Hatıralarda**'ki "Berlin Hatıraları" kısmında geçmektedir. Burada Mehmet Âkif, mizahî olarak bir tren tasviri yaparak o zamanki trenlerin durumundan rahatsızlığını belli eder. Hem trenlerin yapısını, kötü oluşunu, hem de kötü işletilmesini mizahî bir dille tenkit eder. Trenler dardır, tavanları yüksek değildir, kalabalıktır, biletçi yavaş hareket etmektedir, tren zamanında kalkmamaktadır, yolcular birbirlerine saygısızdır. İşte trenlerin bu kötü durumlarını Mehmet Âkif, mizahî bir dille tasvir ederek tenkit eder:

Şimendüfer deyiniz... Buldum işte örneğini:
 Üşenmeden çevirip nâzenin tekerleğini,
 -Yakınsa bindiğiniz noktadan eğer kasaba-
 Kader müsâ'ade ettikçe işleyen araba.
 Samatya Lordu müfettiş; Tatavla Kontu müdir,
 Zavallı milletin efrâdı orta yerde esîr!
 "Bilet mahalli" midir ismi pek de bilmiyorum,
 Basık tavanlı, rutûbetli, isli bir bodrum,
 Ayakta esneyen âvâre yolcularla dolu.
 Biletçi nerde mi? Kumpanyanın o nazlı kulu
 Verâ-yi perdeden etmez ki halka doğru nigâh...
 Ne var telâş edecek? Beklesin ibâdullâh!
 Açıldı perde nihâyet, şu var ki cendereye
 Kısılmak istemiyorsan sokulma pencereye!
 İtiş kakış olağan şey, dövüş sövüş de caba!
 – Biletçi, mösyö, tren kaçta kalkacak acaba?
 – Ayağımı ezdin adam... Patlıyor musun, ne zorun?
 – Vurursam ağzına?..
 – Yâhu! Gürültünüz ne? Durun!
 – Yavaş be!
 – Çüş be! Gözün kör mü?
 – Pardon!
 – İllâllah!
 Nasıl ki çıktı şu "pardon" eşeklik oldu mubah!
 – Ne laftır ettiği Allah'ça söyleyin yakışır?
 – Uzatma!
 – Tut ki uzattım?..
 – Herif de amma hışır!

Turkish Studies

- Suç öldüründe değildir ki derseler...
- Hele bak!
- Nedir ki bir de ki baktım?
- Susun belâ çıkacak!
- Ufaklık olmalı!
- Yok, mösyö!
- Yoksa git bozdur!
- Dikilme nâfile, sinyor ne derse kânundur!
- Tren kaçır a kuzum...
- Haydi! Dinlemez ben lâf!
- Tren kaçır diyorum, dinlemem diyor: Ne tuhaf?
- Kızarsa, ağzı bozuktur, fenâ bi şey söyler;
- Bozarlar onluğu verdin mi. Koş da bozduruver!
- Tütüncü “On para az!” der... Musîbetin büyüğü:
- Herif simitçi ararken tren çalar düdüğü!.. (Safahat: s.288-289).

2. Diyaloglarda Mizah

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta diyaloglarda mizahı, dört yerde kullanmıştır. Bunlar *Safahat Birinci Kitap*'ta yer alan “Mahalle Kahvesi” şiiri ile “Köse İmam” şiiri, *Safahat Dördüncü Kitap* olan *Fatih Kürsüsünde*'de yer alan “İki Arkadaş Fatih Yolunda” kısmı ve *Safahat Altıncı Kitap* olan “Asım”ın başlarında yer alan Köse İmam ile Hocazade'nin diyalogları kısmıdır.

Bunlardan, *Safahat Birinci Kitap*'ta yer alan “Mahalle Kahvesi” şiirinde, Mehmet Âkif, yukarıda da verdiğimiz gibi kahvenin mizahî bir şekilde tasvirini yaptıktan sonra burada oyun oynayanların konuşmalarına geçer. Mehmet Âkif, buradaki konuşmaları büyük bir ustalıkla verir. Kahvedekileri durumlarına, seviyelerine göre başarıyla konuşturur, hem de vezinle ve kafiyeyle. Bu, onun ne kadar büyük bir şair olduğunu da göstermektedir. Konuşmalar, sıkıcı değildir. Nüktelerle doludur. Konuşmalarda mizah vardır. Aksiyon hep canlıdır.

Bu kısım, uzun olduğu için burada sadece diyalogun baş tarafından bir yer almakla yetineceğiz. Bundan sonraki konuşmalar da hep bu tarzda mizahî bir şekilde devam etmektedir:

- Asıldı bey koza!
- Besbelli, bak sırttı aval;
- Bacak elinde mi?
- Kır, Hamdi sen de dağlıyı al.
- Ulan! Kapakta imiş dağlı... Hay köpoğlu köpek!
- Köpoğlu kendine benzer, uzun kulaklı eşek!
- Sekizli, onlu ne çektinse ver de oryayı tut.
- Halim, ne uğraşıyorsun bu çıkmaz işte: Kaput!

Turkish Studies

- Cihâr ü yek mi o taş?
 – Hiç sıkılma öldü dü-şes!
 – Elimde yok mu diyor? Çek babam!
 – Aman şes-beş!
 – Hemen de buldu be. Gelsin hesaplayıp durma!
 – Bi parti yendi ya akşam, dikiz gelin kuruma!
 – Dü-beşle bağıyorum.
 – Yağma yok!
 – Elindeki ne?
 – Se-yek.
 – Aman durun öyleyse: Penc ü yek, domine!
 – Mızıkçı dendi mi, sensin diyor, bakın ağalar:
 Kırık mı söyleyin Allah için şu cânım zar?
 – Kırık!
 – Değil!
 – Alimallah kırık!
 – Değil billâh!
 – Yeminsiz oynayamazlar ki, ah çocuklar ah!
 – Karışmasan işin olmaz değil mi? Sen de bunak!
 – Gelirsem öğretirim şimdi...
 – Ay şu pampine bak!
 – Gelip de öğretecekmiş... Mezarıcı Mahmud’a git!
 Bir üflesen gidecek ha... Tirit mi sâde tirit!
 – Zemâne piçleri! Gördün ya, hepsi besmelesiz...
 Ne saygı var, ne hayâ var. Eğer bizim işimiz,
 Bu kaltabanlara kalmışsa vay benim başıma!
 – Herif belâya sokarsın dırıldanıp durma! (*Safahat*, 1998: 106-107).

Mehmet Âkif’in burada; “Asıldı bey koza”, “Sırttı aval”, “Dikiz gelin kuruma” gibi kahvehane söylemlerini, “Hey köpoğlu köpek”, “Uzun kulaklı eşek”, “Pampin”, “Besmelesiz” gibi argo ifadelerini kullanarak bunlarla mizahî anlatımı daha da kuvvetlendirdiği görülmektedir.

Safahat’ta diyaloglarda mizaha ikinci örnek, **Birinci Kitap**’ta yer alan “Köse İmam” şiirinde geçmektedir. Şiir baştan sona kadar diyalog tarzındadır. Mehmet Âkif, şiirde, mizahî bir dille bir boşanma hadisesini anlatmaktadır. İhsan Bey diye birisi, dinle bir alakası olmadığı, dinin diğer gereklerinden hiçbirisini yerine getirmedeği hâlde, dinde yeri var deyip ikinci kez evlenmeye kalkar. Köse İmam da ona yaptığının yanlış olduğunu mizahî bir üslûpla anlatır.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 12/5

Örnek olması açısından burada da bu diyalogların sadece bir kısmı verilecektir:

On kadın dövse yorulmaz, benim İhsan Bey'im,
Bilirim ben ne tosundur.

– Hoca, bak, ben kızarım.

Size haltetme düşer... Dövmüş isem, kendi karım.
Keyfim ister döverim, sen diyemezsin: “Dövme!”
Bu, tecâvüz sayılır doğrusu haysiyyetime...

– Hangi haysiyyetin oğlum? O da varmış desene.

Beyimin şimdiki haysiyyet-i mevhûmesine

Diyecek yok... Yalınız rahat ararlarsa eğer,

Böyle külfetli kuyûd altına hiç girmeseler!

– Sen imam, saçmalıyorsun... Yetişir artık dur.

Beni ısrâr ile da'vetteki maksad bu mudur?

– Haremin geldi demin ağlayarak, sızlayarak...

– Gözü çıksın domuzun, patlasın isterse bırak!

– Döveceksin, ne boşarsın? Boşadın, dövmek ne?

Hem günah, hem de ayıp...

– Bakma onun sen sözüne,

Ne domuzdur onu bilsen!

– Nesi var, hırsız mı?

Yoksa yüz­süz mü?

– Değil hiçbirini... Lâkin canımı

Sıktı akşam “Edemem, üstüme evlenme!” diye.

Ne demek! Dörde kadar evlenir erkek, demeye

Kalmadan başladı şirretliğe... Kızmaz mı kafam?

– Kustuğun herzeyi yutsun diye, hey sersem adam!

Dövyöyorsun, boşuyorsun elin öksüz kızını...

Haklı bir kerre ya! İnsan boşamaz haksızını.

– Boşamaz? Amma da yaptın! Ya Şerîat ne için

Bize evlenmeyi tâ dörde kadar emr etsin?

İki alsam ne çıkar sâye-i hürriyyette?

Boşamışsam canım ister boşarım elbette.

İşte meydanda kitap. Hem alırız, hem boşarız.

Turkish Studies

– Dara geldin mi, şerîat! Sus ulan iz’ansız!
 Ne zaman câmi’e girdin? Hani tek bir hayrın?
 Bir kızılbaşla senin var mıdır ayrın, gayrın!
 Ağzı meyhâneye rahmet okuturken, hele bak,
 Bana gelmiş de şerîatçı kesilmiş... Avanak!
 Hangi bir seyyie yok defter-i a’ mâlinde?
 Seni dünyâda gören var mı ayık hâlinde?
 Müslümanlık’ta Şerîat bunu emretmiş imiş:

Hem alır, hem de boşarmış; ne kadar sâde bir iş! (*Safahat*, 1998: 113-114).

Burada Mehmet Âkif’in mizahî anlatımı daha da kuvvetlendirmek için: “Ne tosundur”, “Haltetme düşer”, “Gözü çıksın domuzun”, “Ne domuzdur o bilsen” gibi ifadeleri kullandığı da görülmektedir.

Safahat’ta diyaloglarda mizaha üçüncü örnek, **Dördüncü Kitap** olan **Fatih Kürsüsünde** “İki Arkadaş Fatih Yolunda” kısmındadır. Bu kısım da baştan aşağı diyalog tarzındadır. İki arkadaş vapurdan inip camiye gidene kadar hep karşılıklı konuşurlar. Mesafeden de anlaşılacağı üzere konuşma epey bir uzun sürer. Kitapta 207-218. sayfalar arası toplam 12 sayfa bu konuşmaya ayrılmıştır. Burada örnek olması açısından bu konuşmanın sadece bir kısmı alınacaktır. Tamamı alınmayacaktır.

Bu kısım da Âkif’in *Safahat*’taki başarılı yerlerinden birisidir. Sohbetin manzum olduğu akla gelmez, okuyanı sıkmaz. İşte bu kısmın başarılı olmasında içinde geçen şakalaşmaların, nüktelerin, lâtifelerin, mizahın da büyük rolü vardır. *Safahat*’ta geçen bu konuşmalardan Âkif’in hoş sohbet, neşeli bir insan olduğunu da söyleyebiliriz:

Düşündüğün şeye bak... Sen şu ilmi öğren de...
 – O ilme hiç diyecek yok: Müfâdı kat’îdir!
 Ulûm-i sâire sun’î, o, pek tabî’îdir.
 – Ne var ki: Kalmadı tatbîk için müsâid yer!
 – Neden?
 – Neden mi, görürdün çıkıp gezeydin eğer.
 Eteklerinde zığın saklı bildiğin orman,
 Bugün barındıramaz hâle geldi bir tavşan!
 O, sırtı hiç de güneş bilmeyen yeşil dağlar,
 Yığın yığın kayalardır: Serâblar çağlar!
 – Sabahleyin yine bir hayli nükte fırlattın!
 Hayâli bol bol akıttın, serâbı çağlattın!
 – Hayır, hayâl ile yoktur benim alış verişim...
 İnan ki: Her ne demişsem görüp de söylemişim.

Şudur cihanda benim en beğendiğim meslek:
 Sözüm odun gibi olsun; hakikat olsun tek!
 – Fenâ değil yolun amma epeyce sarp olacak!
 “Odun” dedin de, tuhaftır, ne geldi aklıma, bak:
 Zavallı memleketin yoktu başka mahsûlü;
 Odundu, nerde bulunsan, metâ’-ı mebzûlü.
 – Adam yetiştiremezmiş, demek ki, toprağımız!..
 – Lâtfi ber- taraf amma, adam değil yalnız,
 Odun da isteriz artık yakında Avrupa’dan!
 – Bizim filizleri göndermesin sakın o zaman!
 – Ağırca davranıyorsun... Biraz çabuk yürüsek..
 – Vakit kazanmak için isterim yavaş gitmek.
 – O halde kuş gibi sekmek değil midir lâzım?
 Ayıp değil ya, bu sözden ne çıktı, anlamadım.
 – Bu i’tirâzı niçin salladın muhâkemesiz?
 Vakit geçirmeyi bizler kazanma addederiz! (*Safahat*: s.207-208).

Safahat'ta diyaloglarda mizaha son örnek **Altıncı Kitap** olan **Asım**'ın baş tarafındaki kısımdır. Burada Köse İmam'la Mehmet Âkif'in sohbetleri görülür.

Bu da *Safahat*'ın diğer bölümlerindeki sohbetler gibi başarılı bir sohbetir. Okuyucuyu sıkmayan, şiir olduğunu hatırlatmayan, dinamik bir tarzda yazılmıştır. Bu kısmın başarılı olmasında yine Âkif'in mizah unsurlarını kullanmasının, mizaha yer vermesinin de etkisi büyüktür:

– Baban olsaydı da görseydi, işin vardı.
 – Neyi?
 – Çektiğin murdarı.
 – Sevmezdi, evet, böyle şeyi.
 – Neydi rahmetlide, lâkin, o temizlik, vay vay!
 Azıcık benzemiş olsaydı ya mahdûmu da...
 – Ay!
 Şu babamdan nerem eksik, hadi, göster bakayım?
 – Ama hiddetleneceksen ne suyum var, ne sayım!
 Yok, eğer mum gibi dosdoğru cevâb istersen:
 Babanın kestiği tırnak bile olmazsın sen.
 – Ne nezâketli beyan: Hay gidi mum, tıpkı odun!
 – Böyle hiddetlenecektin, neye râzî oldun?

Turkish Studies

- Oldum amma bu kadar doğrunun olmaz ki tadı...
- “Selâmun aleyküm behey kör kadı!”
- Seni çok sözlü dedin, yetmedi; tekdîr ettin,
Yine az geldi...
- Hayır, söylemedim, söyledin.
- Başladın şimdi de tahkîre ... Kızılmaz mı Hoca?
- Zübbelik yok!
- O ne? Ben zübbe miyim?
- Oldukça.
- Vâkıâ çok severim, her ne desen aldırımam;
Bu, fakat hazmolunur parça değil.. Pîr ol İmam!
- Sen de pîr ol.
- Ama kızdım.
- Ne tuhaf şeysin be:
- Bir sözümden kızılıyorsun.
- Kime derler zübbe?
- Sana derler.
- Niye?
- Hem benzemedin merhûma;
- Hem neden benzemedin, dersin, efendim, sorma,
O ne hiddet, o ne şiddet! Çalışıp benzesene!
İlme vakfettiği dirsek babanın: Elli sene.
- Biz de az çok pala sürttük...
- Sana câhil demedik;
- Yalnız zübbe dedik... Bak yine baktın dik dik.
Hoca rahmetli yetişmişti, düşün hem, nereden?
Kimin oğluydu baban? Kimdi unuttun mu deden?
İpek’in köylüsü, ümmî, yarı vahşî bir adam...
- Bâri yamyam de! Ne mâni’ ki, evet, ak yamyam!
- Dinle oğlum!..
- Ne nezâhet bu Hocam? Hayrânım!
- Lâfi ağzımda bıraktın be kuzum, dur be canım...
- Cümle bitseydi, emînim ki, dedem gitmişti...

Turkish Studies

Dar yetiştim!

– Ne o, sırtlan da mı olduk şimdi?

– Neyse bahsinde devam et bakalım...

– A'lâ... (*Safahat*, 1998: 323-326).

3. Fıkralar

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta toplam on iki fıkraya yer vermiştir. Bu gerçekten önemli bir sayıdır. Fıkralar, *Safahat*'ta büyük bir yer tutmaktadır. Sadece bunlar bile Mehmet Âkif'in mizaha ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermektedir.

Mehmet, Âkif *Safahat*'ta fıkralara genellikle düşüncelerine örnek göstermek, herhangi bir durumu açıklamak ya da konuşmasına canlılık katmak için yer vermiştir. İnsanları güldürmek, güldürürken düşündürmek için de fıkra anlatmıştır. Fıkraların terbiye edici özelliklerinden de yararlanmışır. Bu fıkralar, onun zekâsını ve hazırcıvaplığını da yansıtmakla beraber neşeli, esprili, hoş sohbet birisi olduğunu da göstermektedir.

Safahat'ta ilk fıkra, **Birinci Kitab**'ın sonundaki **Nazım Parçaları** bölümünde geçmektedir. Buradaki "Ressam Haklı" başlıklı manzume tamamen bir fıkradır. Bu fıkrayla Mehmet Âkif, dönemin hem "tarih-i mukaddes" modasını hem de resim anlayışını tenkit etmektedir. Fıkra şöyledir:

Bir zaman vardı ya târîh-i mukaddes modası...

Yeni yaptırdığı köşkün büyücek bir odası,

Mutlaka eski tesâvîr ile ziynetlensin,

Diye, ressam aratır hayli zaman bir zengin.

Biri peydâ olarak, "Ben yaparım" der, kolunu

Sıvayıp akşama varmaz, sekiz arşın salonu

Sıvar amma ne sıvar! Sâhibi der:

– Usta, bu ne?

Kıpkızıl bir boya çektin odanın her yerine!

– Bu resim, askeri basmakta iken Fir'avn'ın,

Bahr-i Ahmer yarılıp geçmesidir Mûsâ'nın.

– Hani Mûsâ be adam?

– Çıkmış efendim karaya...

– Fir'avun nerde?

– Boğulmuş.

– Ya bu kan rengi boya?

– Bahr-i Ahmer ay efendim, yeşil olmaz ya bu da!

– Çok güzel levha imiş! Doğrusu şenlendi oda! (*Safahat*, 1998: 117-118).

Fıkroda ressamın köşkün en büyük odasının duvarını resim yapacağım diye sadece kırmızıya boyadığı görülmektedir. Ressam bununla Hz. Musa'nın Kızıldeniz'i geçme hadisesini tasvir ettiğini

söylemektedir. Hz. Musa, kıyıya çıkmıştır, Firavun da denizde boğulmuştur. O yüzden resimde görülmemektedirler. Duvardaki kırmızılık da Kızıldeniz'dir. Mehmet Âkif, o dönemdeki "tarih-i mukaddes" modası ve resim anlayışını kötülecek için bu fikrayı anlatmıştır. Bunun gülünç olduğunu göstermek için mizahtan yararlanmıştır.

Safahat'ta ikinci fıkra, **Dördüncü Kitap** olan **Fatih Kürsüsünde**'de geçmektedir. İki arkadaş vapurdan inip Fatih Camii'ne doğru giderlerken Vefa semtine gelirler. Burada meydan ve etrafındaki yapılar anlatılırken söz, kahveye gelir. Kahvedeki insanların, akıbetlerini, ölümü, ahireti, cenneti cehennemi düşünmeksizin rahat bir şekilde şezlonga uzanmalarını, vakitlerini boşuna geçirmelerini gören arkadaşlardan bir tanesi aşağıdaki fikrayı anlatır. Kahvedeki insanların durumunu bu fıkradaki ihtiyar adama benzetir:

Birinci def'a imiş binmiş ihtiyar kayığa;
Piyâde yağ gibi kaydıkça doğrulup açığa;
Işıldamış gözü, bir kav çakıp demiş: "Yâ Hay!
Ömür ömür bu ömür işte: Hem otur, hem kay!" (*Safahat*, 1998: 215).

Fıkroda, ihtiyarın birisi, ömründe ilk defa bir kayığa binmektedir. Kayık, hızlı bir şekilde suyun üzerinde açılmaya başlayınca ihtiyar, bundan çok hoşlanmış ve ömür, bu ömür işte, demiş, hem otur hem kay. Aslında ömür hiç de böyle geçmemektedir. Böyle rahatlık nerede vardır? Kahvedekiler de sanki ölüm yokmuş, ahiret, hesap yokmuş gibi rahat bir şekilde kahvede şezlonga uzanıp vakitlerini geçirmekte, keyif yapmaktadırlar. Böyle yaşamak nerede vardır? Âkif, onların bu hâllerini bu fıkra ile kötülecektir. Bunu yapmak için de mizahtan yararlanmıştır.

Safahat'ta üçüncü fıkra, yine aynı yerde "Vaiz Kürsüde" kısmında geçmektedir. Burada vaiz, insanların İslâm'ın mağlubiyeti ve İslâm ülkelerinin düşmanlar tarafından işgal edilmeleri karşısında kollarını kıpırdatmamalarını, bunlardan rahatsız olmamalarını şu fikrayı anlatarak tenkit etmekte, kötülecektir:

Zavallı köylüye, ilkin, epeyce sövmüşler;
İşitmemiş... Bu sefer bir odunla dövüşler.
Birer davul kadar olmuş da budlarındaki şiş,
"Davul çalınmada, zannım, aşağıki evde!" demiş.
İnince, derken, odunlar budur, deyip beyni,
"Davul bizim eve gelmiş!" demiş sonunda, hani? (*Safahat*, 1998: 252).

Fıkroda köylüyü ilk önce epeyce bir döverler fakat köylü bundan hiç oralı olmaz. Sonra, bu sefer sopayla bacalarına vururlar, köylü gene bir şey olmamış gibi davranmaya devam eder, öyle ki aşağı evde davul çalıyorlar, der. Ne zaman ki odunla kafasına vurmaya başlarlar o zaman aklı başına ancak gelir. Sonunda davul bizim eve gelmiş, der.

Mehmet Âkif bu fikrayla Müslümanların diğer Müslümanların başına gelenlere sessiz kalmalarını, yapılanlardan oralı olmamalarını, olup bitenlere karşı lakayt kalmalarını tenkit etmektedir. Bunu yaparken de mizahtan yararlanmaktadır.

Safahat'ta dördüncü fıkra, **Beşinci Kitap** olan **Hatıralar**'ın dördüncü şiirinde geçmektedir. Başlığında "Kim Müslümanların derdini kendine mal etmezse onlardan değildir." hadis-i şerifi olan bu şiirde, başka bir deyişle "Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile.." diye başlayan meşhur şiirinde Mehmet Âkif, ırzlar çiğnenirken, evlatlar doğranırken hâlâ boğaz kaygısında olan,

ihtiraslarının peşinde koşan insanlara kızarken bu fikrayı anlatır ve onların durumunu fıkradaki eşeğe benzetir. Fıkra şöyledir:

Kurt uzaklardan bakar, dalgın görürmüş merkebi,
 Saldırmış ansızın yaydan boşanmış ok gibi.
 Lâkin aşk olsun ki, aldırılmaz da otlarmış eşek,
 Sanki tavşanmış gelen, yâhud kılıksız köstebek!
 Kâr sayarmış bir tutam ot fazla olsun yutmayı...
 Hasımı, derken, çullanırmış yutmadan son lokmayı!..
 Bir hakîkattir bu, şaşmaz, bildiğin üslûba sok:
 Hâlimiz merkeble kurdun aynı, aslâ farkı yok.
 Burnumuzdan tuttu düşman; biz boğaz kaydındayız!
 Bir bakın: Hâlâ mı hâlâ ihtiras ardındayız! (*Safahat*, 1998: 274).

Fıkroda otlayan bir eşek vardır. Kurt, buna saldırıya geçmesine rağmen eşek, sanki gelen bir tavşan veya bir köstebekmiş gibi davranıp otlamaya devam etmektedir. Bir tutam ot daha fazla yemenin peşindedir. Eşek sonunda kurda yem olur.

Âkif bu fikrayı, düşman onları boğmak üzere olduğu hâlde hâlâ ihtirasları peşinde koşan, boğaz kaydında olan, kendi midelerini, geçimlerini düşünen insanları kötölemek için anlatmıştır. Sonunda o topladıklarını yiyemeyeceklerdir. Ellerinde bir şey kalmayacaktır. Düşman gelip onları öldürecek ve mallarına el koyacaktır. Âkif, insanların bunları bırakıp düşmana karşı bir şeyler yapmaları gerektiğini bu fikrayla öylelerine anlatır. Bu fikrayla böyle insanların durumuna güler. Onları anlatmak için mizaha başvurmak zorunda kalır.

Safahat'ta beşinci fıkra yine aynı yerde "Berlin Hatıraları"nda geçer. Mehmet Âkif, sokakların temizlenmemesinden, bakımsızlığından, süpürülmemesinden şikâyetçidir. Kar yağınca hiçbir yetkili kar'ı kaldırmaya gelmez. Mahalleli şikâyetçi olunca ancak lodos duasına çıkın derler. Lodos olur, bu sefer karlar erir ve her taraf çamur içerisinde kalır. Gene yetkililerden kimse gelmez. Bu sefer de don çıkması beklenir. Yani kimse bir şey yapmaz. Tamamen tabii seyrine bırakılır her şey. Fıkra şöyledir:

Kalenderin zifir olmuş su görmedik yakası...
 Bakıp da bir titiz insan demiş ki:
 – Kahrolası!
 Nedir o gömleğinin hâli, yok mu bir yıkamak?
 – Değil mi kirlenecektir sonunda? Keyfine bak!
 – Su kıtlığında değilsin ya... Hey müseyyib adam,
 İkinci def'a yıkarsın...
 – Fakîriniz yapamam:
 Cenâb-ı Hak bizi dünyâyâ muttasıl gömlek
 Sabunlayım, diye göndermemiş bulunsa gerek!

Hikâye bizleri te'yîde en güzel düstür.

Süpürge sohbeti bitmez ki: Bahs-i dūrâdūr.

Sokak süpürmek için gelmedik ya bizler de! (*Safahat*, 1998: 292-293).

Fıkırada kalender denilen kişinin gömleği kirlenmiştir, kendisine gömleğini yıkaması söylendiğinde; yıkasam ne olacak, sonunda gene kirlenmeyecek midir, diye cevap verir. İkinci defa yıkarsın denildiğinde ise bu sefer, dünyaya sürekli gömlek yıkamak için mi gönderildik, cevabını verir.

Mahallenin sokaklarının bakımıyla görevli kişiler de fıkradaki bu kalender gibidirler. Sokakları, bakımsız, kirlî bir vaziyette bırakmışlardır. Mehmet Âkif, yetkililerin bu ilgisizliklerini mizahtan yararlanarak tenkit etmektedir.

Safahat'ta altıncı fıkra da yine bu fıkranın aynı sayfasında geçmektedir. Düyûn-ı 'umûmiye'den bir türlü kurtulamayıştığımızdan şikâyet etmek için anlatılmıştır. Fıkra şöyledir:

Demiş çocuk: "Baba, artık ateh getirmişsin!"

Hayâsız oğlana biçâre ihtiyar ne desin:

"O kendi geldi ayol, ben getirmedim yoksa!" (*Safahat*, 1998: 293).

Fıkırada hayâsız çocuk, babasına bunamışsın, demektedir. İhtiyar adam oğlunun bu saygısızlığına karşı çaresiz bir şekilde işi şakaya vurur ve o kendi geldi ayol, ben getirmedim yoksa cevabını verir.

Mehmet Âkif, Düyûn-ı 'umûmiye'ye karşı olan çaresizliği vermek için bu fıkrayı anlatarak mizahtan yararlanmıştır.

Safahat'ta bundan sonraki fıkralar **Altıncı Kitap** olan **Âsım**'da geçmektedir. Burada uzunlu ve kısalı olmak üzere toplam altı fıkra vardır. Bu kadar çok fıkraya yer verdiğinin Âkif de farkındadır. Köse İmam'a bir yerde senin de işin zaten fıkıracılık dediği görülmektedir. Yani anlatılan fıkraların farkındadır, bilinçli olarak fıkralara yer vermiştir:

Fıkra gelsin mi?

– İşin fıkıracılık zâten İmam!

Korkarım çam devirirsin yine...

– Bilmem çam mam! (*Safahat*: s.366).

Bu fıkralardan ilki, oruçlara dayanamayan bir Kır Ağası ile ilgilidir. Köse İmam, görünüşe bakılırsa geleceğin de pek hayırlı olmadığını söylemek için bu fıkrayı anlatmıştır. Fıkırada olduğu gibi halk da bindiği hayvanı bilemez, körü körüne gider, hangi tarafa gittiğini bilmez, düşüncesi duygusu yoktur, sanki kötürüm gibi yürümektedir. Halk, Âkif'in, üç beyinsiz kafa dediği, dönemin yöneticilerinin idaresine şaşkın gibi boyun eğmektedirler, bütün gün kırbaç altında gibidirler, böyle zulme maruz kalmışlardır ama gene de kıyam edip yönetimi değiştirmeyi düşünmemektedirler. Fıkra şöyledir:

Oruç sıcaklara gelmiş, Kır Ağası bakmış ki:

Sabahlar akşam olur şey değil, bu, tiryâki;

Bütün gün esnemedi, hiddet etmeden bıkmış;

Al atla bağdaşarak "Yâ sefer!" demiş çıkmış.

Takım rahat, pala uygun, gazâ mübârek ola:
 Tavuklu, hindili köylerde haftalarca mola.
 Refîki arpayı bulmuş, keser ferîh ü fahûr;
 Bu dört öğün yiyip ister sonunda bir de sahûr!
 Bedâva sofraya düştün mü, hoş geçer Ramazan;
 Misâfirim diye insan mukîm olur ba'zan.
 Nasılsa bir gece bir düş görür bizim yolcu;
 Sabâhı bekleyemez, yok ya hâinin orucu;
 Uyandırır ne kadar köylü varsa, der: Çabucak,
 Gidin bulun bana bir şöyle zorlu düş yoracak.
 Çarıkçı Emmi'yi sağlık verir cemâ'at de,
 – Fakat sahurda yatar, kalkamaz bu sâ'atte.
 Biraz sabırlı olun...

– Şimdi isterim, gelecek:

Ben öyle bekleyemem, kalkamaz demek ne demek?
 Çarıkçı Emmi gelen halkı uğratar kapıdan.
 İkinci def'a gelirler:

– Ocağına düştük, aman,

Herif lâf anlamıyor, gel de sonra yat, haydi!
 – Sabah sabah bu ne düştür be? Görmez olsaydı!
 Henüz yatağıma uzandım... Bakındı aksiliğe...
 Gebermediydi ya!

– Sen git de söz geçir deliye!

Ne söylesen kızıyor... Hak şaşırtmasın kulunu.
 Adamcağız çıkar evden, tutar köyün yolunu,
 Ki uyku sersemi tak der zavallının canına;
 Düşer gelince nihâyet Kır Ağası'nın yanına.
 – Aman be emmi!

– Ne var!

– Düş yorar mısın?

– Be adam,

Biraz nefesleneyim, dur ki, yorgunum...

– Duramam.

Turkish Studies

-
- Neden?
 – Fenâma gider beklemek de...
 – Vah! Vah! Vah!
 – Bilir misin ki ne gördüm...
 – Hayırdır inşallah!
 – Yemek yiyip yatıverdim, tamam yarıydı gece,
 Bir öyle hayvana bindim ki, seçmedim iyice.
 – Peki, o bindiğin at mıydı, anlasak, neydi?
 – Bilir miyim? Yalınız dört ayaklı bir şeydi...
 Katır mı desem? Eşek mi desem?
 Öküz mü desem? İnek mi desem?
 Al at mı desem? İdiç mi desem?
 Koyun mu desem? Çepiç mi desem?
 – Güzel!
 – Biraz yürüdük...
 – Geçtiğin nasıl yerdi?
 – Nasıl mı yerdi?.. Unuttum, görür müsün derdi?
 Yokuş mu desem? İniş mi desem?
 Uzun mu desem? Geniş mi desem?
 Çorak mı desem? Çayır mı desem?
 Sulak mı desem? Hayır mı desem?
 – Tamam! İlerde ne gördün?
 – İlerde bir kocaman,
 Karaltı vardı...
 – Peki, ismi yok mu?
 – Bilmem, aman!
 Ağaç mı desem? Kütük mü desem?
 Duvar mı desem? Höyük mü desem?
 Ağıl mı desem? Hamam mı desem?
 Yıkık mı desem? Tamam mı desem?
 – Ya sonra?
 – Karşıma, baktım, dikildi...
 – Kim?

Turkish Studies

– Bir adam...

– Tanıştınız mı?

– O bilmem tanır mı, ben tanımam...

Babam mı desem? Kızım mı desem?

Hasım mı desem? Hısım mı desem?

Çıfit mı desem? Gâvur mu desem?

Şudur mu desem? Budur mu desem?

– Uzatma, sen buluyorsun belânı Allah'tan...

Bu: Elde bir; yalnız pek seçilmiyor ne zaman...

Bugün mü desem? Yarın mı desem?

Uzak mı desem? Yakın mı desem?

Yazın mı desem? Güzün mü desem?

Güzün mü desem? Yazın mı desem? (Safahat, 1998: 348-351).

Fıkırada, yazın oruç tutan bir kır ağasının yaptıkları anlatılmaktadır. Ağa, tiryaki de olduğu için oruç tutmakta büyük zorluk çeker. Sonunda daha fazla dayanamayıp atına atlar ve seferî olmak için yola çıkar. Seferî olacak kadar mesafeyi geçtikten sonra yollarda orucunu bozar ve köylerde kendisine ziyafetler çektirir. Oruç tutmadığı hâlde bir de geceleri sahur ister. Bu ağa, gece bir rüya görür. Sabahın olmasını beklemez ve ne kadar köylü varsa onları uyandırarak bu rüyasını yorumlayacak bir kişiyi kendisine bulmalarını ister. Köylüler de Çarıkçı Emmi diye birisini getirirler. Kır Ağası, ondan rüyasını yorumlamasını ister. Rüyada bir hayvana bindiğini fakat hayvanın ne olduğunu bilemediğini, biraz yürüdüğünü ama geçtiği yerin nasıl bir yer olduğunu bilemediğini, bir karaltı gördüğünü fakat bu karaltının ne olduğunu bilemediğini, sonunda karşısına bir adamın dikildiğini fakat bu adamın da kim olduğunu bilemediğini söyler. Böyle bir rüya görmüştür. Rüyanın elle tutulur bir tarafı yoktur. Böyle anlamsız bir rüya için hem köylüye hem de Çarıkçı Emmi'ye eziyet etmiştir. Bu rüyayı dinleyen Çarıkçı Emmi de, sen Allah'tan belanı bulacaksın ama ne zaman bilemem diyerek rüyayı bu şekilde yorumlamıştır. Çünkü adam azmıştır ve belasını bulması da yakındır.

Mehmet Âkif, yöneticilerin ve halkın durumlarının kötü olduğunu, azdıklarını bunların yakında belalarını bulacaklarını söylemek için bu fıkrayı anlatarak mizahtan yararlanmıştı.

Âsım'daki ikinci fıkra, bir esrarkeşle ilgilidir. Köse İmam, bu fıkrayı da Hürriyet'in yani II. Meşrutiyet'in ilânının tutmadığını, memleketimizde istenilen faydalı değişiklikleri getiremediğini söylemek için anlatmıştır. Fıkra şöyledir:

Bir yutar, beş yutar, afyonkeşi afyon tutmaz;

Der ki: Toprak mı, ne zıkkım bu, varıp anlamalı

Açılır kurna başından, sıyırır peştemalı,

Nalının sırtına atlar, sürerek doğru gider,

Hangi attarsa, bulur: "Tutmadı yâhû, yine!" der,

Gülmeden çatlayadursun biriken çarşı, pazar;

Turkish Studies

“Bu kadar tuttuğu yetmez mi kuzum?” der attar. (*Safahat*, 1998: 361).

Âsım’daki üçüncü fıkra, bir acemi kaptanla ilgilidir. Kaptan, gemiyi karaya oturtmuştur. Köse İmam, bu fikrayı yeni dönemin devam edemeyeceğini söylemek için anlatmıştır. Bu gidişle deniz bitecektir. Ülke, karaya oturacaktır. Fıkra şöyledir:

“Bocalarken bakar üstündeki kaptan acemi;

Sarılr bir kayanın boynuna bîçâre gemi.

“Bu nedir, Beybaba, bittik mi, ne olduk?” derler;

Kimi evrâd okur üfler, kimi lâ-havle çeker.

“Yok canım!” der, Hacı Kaptan, biriken yolculara:

“Su tükenmiş, haberim yok, buyurun işte kara!” (*Safahat*: s.366).

Âsım’daki dördüncü fıkra, Akdeniz hattına tahsis edilen eski bir vapurla ilgilidir. Köse İmam’ın yukarıdaki fıkra ile yeni yönetimi tenkit etmesi üzerine Hocazade de bu fikrayı anlatarak kendilerini savunur. Bir suçlarının olmadığını, şartların bunu gerektirdiğini, yapacak pek bir şeyleri olmadığını söyler. Yani suç eski yönetimdedir. Moda tabirle enkaz devralmışlardır. Fıkra şöyledir:

– Dinle bir fıkra da benden bakalım şimdi.

– Olur.

– “Devr-i sâbık”ta , kazâ teknesi, bir köhne vapur,

Akdeniz hattına tahsîs edilir bol keseden.

Eski kaptan “Gidemem, der, getirin varsa giden.”

Yeni kaptan gelerek, doğru çıkar mevki’ine.

Adamın tâli’i oldukça güzelmiş ki yine,

Yel üfürsün, su götürsün diye bekletmez pek,

Gece kalkar bu adem postası İzmir diyerek.

Göksu’daymış gibi fiş fiş yüzedursun miskin...

Denizin neş’esi a’lâ, hava enfes... Lâkin,

Bir taraftan verivermez mi nihâyet patlak,

Tekne körkandil olur, yolcular allak bullak.

Şimdi bîçâre süvârîye ne dur var, ne otur;

Dinlenir farz ederek birçok emirler savurur:

“Getirin hartayı!” der; baksana mâşâ’allâh:

Şile, Bartın, Kızılırmak... Güzelim, Bahr-i Siyâh !

– Akdeniz yok mu?

– Hayır yok.

– Bu nasıl kaptanlık?

– Haklısın Beybaba, göndermediler, çok yazdık.

Turkish Studies

Eğilir sonra bakar: İbresi yok bir pusula...
 Yürümez ezbere, yâhû, gemi, eyvahlar ola!
 Bora estikçe eser, dalgalar azdıkça azar...
 “Getirin ibreyi!” der, bulmanın imkânı mı var?
 “İbre yok, Beybaba, bilmem ne getirsek?” derler...
 O da: “Öyleyse şehâdet getirin!” der bu sefer. (*Safahat*, 1998: 366-367).

Âsım'daki beşinci fıkra, dünyanın gerçekten öküz ve balığın sırtında olduğunu anlatan vaiz geçinen birisi ile bunu duyunca neşesi kaçan saf bir Kürt arasında geçmektedir. Köse İmam, Filozof Rıza Tevfik aleyhinde konuşacakken orada bulunanlardan birisi, haddini bil, bu ve benzeri dehalar yüzünden memleket ayakta duruyor, diyerek ona çıkışır. Daha sonra üç isim sayılır. Köse İmam bunları duyunca yani memleketi ayakta tutan kişileri, neşesi kaçan Kürt'e benzediğini söyler. Ve şu fıkrayı anlatır. Fıkra şöyledir:

– Hani vâiz geçinen maskara şeyler var ya,
 Der ki bir tânesi peştahtayı yumruklayarak:
 Dinle dünyâ neyin üstünde durur, hey avanak!
 Yerin altında öküz var, onun altında balık;
 Onun altında da bir zorlu deniz var kayalık.
 Öteden Kürd atılır:
 – Doğru mu dersin be hoca?
 – Ne demek doğru mu dersin? Gidi câhil amca!
 Sözlerim basma değil, yazma kitaptan tekmil;
 Kim inanmazsa kızıl kâfir olur böylece bil.
 – Rahatım yok benim öyleyse bugünden sonra;
 Gömülüp kurtulayım bâri hemen bir çukura.
 – Ne zorun var be adam?
 – Anlatayım dur ki hocam:
 Ben bu dünyâyı görürdüm de sanırdım sağlam.
 Ne çürükmüş o meğer, sen şu benim bahtıma bak:
 Turalım şimdi öküz durdu, balık durmayacak;
 Diyelim haydi balık durdu biraz buldu da yem,
 Ya deniz?.. Hiç dibi yokmuş bu işin... Ört ki ölem! (*Safahat*, 1998: 370-371).

Âsım'daki altıncı ve son fıkra, bir bekçiyle hırsız fıkрасıdır. Âkif, bu fıkrayı da millet olarak buradaki köylüye benzediklerini söylemek için anlatmıştır:

Bekçi hırsız yakalar bağda, koşar der ki beye,
 – Bağladım haydudu, zor zar, ayağından direğe.

– Ayağından mı dedin? Kolları meydanda demek!
 Ulan, aptal mı nesin? Şimdi çözer...
 – Kim çözecek?
 – Hele bak! Kendi çözer elleri boştıysa...
 – Paşam,
 Hiç telâş etme!
 – Neden?
 – Çünkü bizim köylü adam...
 – Ne çıkar? Gitti gider...
 – Gitmesinin var mı yolu?
 Tut ki, ben bilmemişim bağlanacakmış da kolu;
 Ayağından ipi gevşetmeyi akletmez o da.” (*Safahat*, 1998: 380-381).

4. Mizahî Şiirler

Safahat'ta üç adet mizahî şiir vardır. Bu şiirlerin üçü de *Safahat Yedinci Kitap* olan **Gölgeler**'de yer almaktadır. Bunlar: “Bir Arıza”, “İkinci Arıza” ve “Derviş Ahmet” başlıklı şiirlerdir.

Mehmet Âkif, “Bir Arıza” ve “İkinci Arıza” şiirlerini Mısır'da kendisini himaye eden Abbas Halim Paşa'ya hitaben yazmıştır. Bunlardan “Bir Arıza” şiirinde Mehmet Âkif, Mısır'ın yazlık yerlerinden olan Remel'in ikliminden yaralanmak istediğini söyleyerek Abbas Halim Paşa'dan bu konuda kendisine yardım etmesini istemektedir. Bu şiirde dikkat çeken hususlardan bir diğeri de Mehmet Âkif'in kendisiyle bile rahatlıkla alay edebilmesidir. Şiirde, şairliğiyle, görünüşüyle, düşünceleriyle alay eder. Bu şiir şöyledir:

Ey bâd-ı sabâ, uğrayacaksın ya şimâle?
 Bilmem, bir işim var; sana etsem mi havâle?
 Vaktâ ki sekiz yüz mili bir nefhada geçtin;
 Vaktâ ki bizim yerleri rü'yâ gibi seçtin;
 Dikkatle bakın: Marmara'nın göğsüne yatmış,
 Sırtındaki örtüyse bütün zümrüde batmış,
 Bir, Heybeli, derler -bileceksin- ada vardır,
 Etrâfi da az çok ona benzer adalardır...
 Gördün ya? Evet. Şimdi bu sâhilde biraz dur;
 Herkes gibi Abbas Paşa'nın köşküne başvur!
 Sen yolcu adamsın, bakan olmaz ki kusûra...
 Arz ettirerek ismini, çıktın mı huzûra,
 Hilvanlıların hepsinin ihlâsını, ilkin,

Turkish Studies

Bir bir sayıver. Bitti mi defter, de ki:
 “Lâkin,
 Mevzun düşürür saçmayı bir saçma adam var,
 Manzûm sayıklar gibi manzûme sayıklar!
 Zannım, mütekâid şuarâdan olacak ki:
 Hiçbir yenilik yok, herifin her şeyi eski.
 Hâlâ ne sakaldan geçebilmiş, ne bıyıktan;
 Âsârı da memnun görünür köhne kılıktan.
 Hicrî, Kamerî ayları ezber sayar amma,
 Yirminci asır zihnine sığmaz ne muamma!
 Ma'mûre-i dünyâyı dolaştıysa da, yer yer,
 Son son, “Hadi sen, kumda biraz oyna!” demişler.”
 Yâhu! Sorunuz bir: Bakalım tâkati var mı?
 Kaynarken adam oynamak ister mi? Sarar mı?
 Ey Heybeli iklimine kıştan çekilenler,
 Ey Afrika temmûzunu efsâne bilenler!
 Ey yağ gibi üç çifte kayıklarla kayanlar,
 Ey Maltepe'den Pendik'i bir hamle sayanlar!
 Ey çamların altında serilmiş, uzananlar!
 Ey her nefes aldıkça ömürler kazananlar!
 Siz, camları örter, sakınırken cereyandan;
 Biz, bodruma sarkar da kaçarken galeyandan!
 Siz, mercanın a'lâsını attıkça şişerken;
 Biz, kumda çirozlar gibi piştikçe şişerken!
 Siz, Marmara âfâkını dürbünle süzerken;
 Biz, poyrazı görsek diye, damlarda gezerken!
 Siz, yelkeni açmış, suyun üstünden akarken;
 Biz küplere binmiş; size hasretle bakarken!
 İnsâf ediniz: Kopmayacak şey mi kıyâmet?
 Elbette kopar. Dinle Paşam, ceddine rahmet:
 Ben Heybeli'den vazgeçerim şimdilik, ancak,
 Üç beş gün için pek hoş olur Remle'de kalmak. (Safahat: 458-459).

Turkish Studies

“İkinci Bir Arıza” şiiri de ilk şiirde olduğu gibi yine mizahî bir üslûpla yazılmıştır. Bu şiirde de Mehmet Âkif, yine hamisi Abbas Hâlim Paşa’dan yardım istemektedir. Âkif’in bakkal, kasap, eczacı, hekim, kahveci, berber, ev sahibi, manav hâsılı uçan kuşa bile borcu vardır. Fakat yardım edecek Abbas Halim Paşa’dan başkası yoktur. O da mizahî bir üslûpla bu durumunu anlatarak Paşa’dan yardım ister. Bu şiir de şöyledir:

Ey bad-i saba, ahde vefa, böyle mi sizde?
Yelkenle koşarken hani, kırlarda, denizde,
Hatırlamadın Heybeli'den geçmeyi, heyhat!..
Güya edecektin, hani, takdim-i tahiyyat,
Hilvanlıların sevgili Abbas'ına bizden.

Ey bad-i saba, kurtulamazsın, elimizden.
Biz, neyse, fakat, şâirimiz var ki, belâdir;
Söz dinletemezsin, ukaladır, sukalâdır.
Asrın hani yüz kıble değıştirse şu'ûnu,
Tek ibre bilir, kendisi ancak; o da: Burnu,
“Bin söyle onun doğrusudur, vechesi, şaşmaz;
Her hatvede sürçer, yıkılır, sulhe yanaşmaz.
Düşkünse bugün, kimse değıl, kendisi bâdî,
Beyninde sekiz bin senedir, köhne mebâdî;
Er geç tutacak bunları dünya diye bekler;
Zulmette pinekler gibi avare sinekler,
Yâhû, bu tuzaklarla beşer, avlanacak mı?
Yirminci asır akbabalardan da bunak mı?
İdrake bakın... Sonra ömür altmışı geçmiş;
Aklın yeri basmış, yaş olaymış, ne güzelmiş,
Yetmez gibi vâiz kesilip ettiği kem küm,
İster edebiyata kadar, bulsa, tehakküm.
Hülya mı dedin, hem de ne divanece hülya,
Ahlak ile zincirleyecek san'ati güya !..
Bir yosma ki çıplak daha munis, daha dilber,
Endişe-i namus ile örtünse, ne derler!

Endişe-i san'atle eder, hulki tehammül,

Turkish Studies

Endamım, rü'ya gibi örterse de bir tül.
 Bir tül ki şafaklarla, seherler gibi şeffaf,
 Bir tül ki durulmuş suların kalbi kadar saf,
 Bir tül ki esiri mi nedir tar ile pûdu,
 Örterken açar büsbütün avare vücudu.

Artık bunu ölçüp biçecek terzi, tabi'i
 Dört peşli giyen çulha değil, zevk-i bedi'î!..

Ey zevk-i bedi'îye kıyan şair-i mecnun!..
 İflas-ı karihayla bunaldın mı? Oh olsun.
 Kumlarda sürün, inlere gir, dağlara tırman!
 Kaabil mi senin bir daha ilhama kavuşman,
 Evrad oku, efsunlu mürekkebi! sular iç,
 Bin bekle, bin uğraş O peri gelmiyecek hiç!
 Lakin gelecek - evlere şenlik - sıra devler,
 Bakkal, kasap, eczacı, hekim, kahveci, berber
 Ev sahibi, ekmekçi, manav, sebzeçi, fulcu,
 Silkip dökecek her biri koynundaki borcu.
 Sen, dil dökeceksin, edebilsem diye heyhat,
 Karşındaki yaranla bir ay sonra mülakat.
 Beyhude o diller, o nefesler, o emekler,
 Yaran seni terk etmiyecek, gitmiyecekler .

Ey san'ate zincir düşünen şair-i evham!
 Hasret misin ilhama, evet, al sana ilham:
 En seçme zebanileri karşında cahimin,
 Boy boy gezedursun, kimi kafir, kimi mü'min,
 Döndükçe nazarlar sana şimşek gibi çaksın,
 Kurtul görelim, şimdi, nasıl kurtulacaksın!
 Feryadına kimdir koşacak? Kim, kimi dinler,
 Burhan diye inlerken ufuklarla zeminler,

İhvan-ı satanın kimi medyun, kimi müflis;
Gökkubbenin altında ne tek his, ne de munis!

Bir tane Paşa'm var, o da gördün ya, pamuklar
Düşkün diye, gitmiş, Yakacık'larda uyuklar!

Hamiş:

Ey bad-i saba, öyle değil sen beni dinle:
Son cümleyi yazdınsa, çizip kendi elinle,
Hamiş de kenar bir yere çek, söyleyeyim yaz:
Elbet Paşa'mın nüsha-i sanisi bulunmaz.
Tek nüsha çıkarmış, çıkarırken onu hilkat;
Tezhibi de, tehzibi de bambaşka hakikat.
Şirazesi din, dini salabetle mücehhez;
Servetçe düşer, belki, fakat kendisi düşmez.
Allah'a dayanmış, onu sağlam bilir ancak;

Bilmez ne demektir, pamuk ipliğine dayanmak. (*Safahat, 1998: 536-538*).

Mehmet Âkif, bu iki şiirde de hamisi Abbas Halim Paşa'dan yardım istemektedir. Bu da o kadar kolay bir durum değildir. Bu yüzden Mehmet Âkif mizahî bir anlatım yolunu tercih etmiştir. Mizahın etkisinden yararlanarak, işi biraz da şakaya dökerek mahcubiyetini yumuşatmak istemiştir.

Mehmet Âkif'in mizahî tarzda yazdığı üçüncü şiir ise "Derviş Ahmed" şiiridir. Âkif, bu şiiri Neyzen Tevfik için yazmıştır. Şiirin altına düşülen şu not bile onun mizahî olduğunu göstermektedir: "Tevfik Neyzen'in üç bin dört yüzüncü tövbesinden isti'fâsı münâsebetiyle."

Neyzen Tevfik, Mehmet Âkif'e içki içmeyeceğine dair söz vermiştir ama bir türlü bu sözünü tutamamıştır. Sürekli olarak tövbesini bozmuştur. Mehmet Âkif de bu şiirde mizahî bir üslûpla onun durumunu anlatmıştır. Şiir şöyledir:

"Bir ömürdür içiyorsun, bırak artık şunu!" der;
Derviş Ahmed bu hidâyetle hemen tövbe eder.
Ama bir tövbe ki: Binlikleri çarpar duvara;
Tas, çanak, testi, perîşan, serilir tahtalara.
Rakı tûfani, su girdâbı alırken odayı;
Anafolarla dönerken mezeler firdolayı;
Bir kerâmetle dedem postu oturtup sedire,
Oradan, mest-i zafer, bakmaya başlar seyire.

Turkish Studies

Başlar amma, pek uzun boylu seyirden bıılır...
 Derviş Ahmed de bizim, öğleye varmaz, sıkılır
 Kalkar, olmaz, yatar, olmaz, döner, olmaz, dediği;
 Neyle doldursa o bir türlü kapanmaz gediği?
 Zikreder, vahdete girsem diye zorlar, giremez;
 Hû çeker, sîne döver, hiçbiri eğlendiremez.
 Sâ'atin ömrü soluktan da kısayken, hani, dün,
 O, ne yıllar devirir, sâniye geçtikçe bugün!
 Devrilen devriledursun, dedem "İllallah!" der
 Camı sarsar, damı sarsar, tepinirken ter ter!
 Bu kadar velvele oynatsa yerinden ya biraz,
 Ne harun şey ki "zaman" hiç yürümez, hiç tınmaz!
 Derviş Ahmed, bu sefer, "Ben yürürüm!" der mi sana!
 "Aman Ahmed'im, bana baksana!
 Bozacak mısın yine tövbeni?
 Kıracak mısın yeniden beni?
 Sakın Ahmed'im, gideyim deme."
 Cezbe kuvvetlice gelmiş ki dışardan dedeme,
 Bu, içinden kabaran sesle hiç irkilmeyerek,
 Hak erenler yola bir düşme düşer: Yelyepelek!
 "Derviş Ahmed! Gidiyorsun ya, sakın sapma sola!
 İşte bak, dirseğe geldin, göreyim şimdi: Mola!
 Bu gidiş hayır değil Ahmed'im
 Dayan Ahmed'im, dikil Ahmed'im!
 Aman Ahmed'im, göreyim seni,
 Dayan Ahmed'im, göreyim seni!"
 Lâkin aldırıyor Ahmed, cereyanlar müdhiş;
 Karnı irkilse, bacaklar gidecek, hem ne gidiş!
 "Ne o? Meyhâneye geldin mi? Sakın girme, dayan!
 Aman Ahmed'im, sonu pek yaman!
 Kuzum Ahmed'im, gireyim deme!
 Mola istemem, vereyim deme!
 Asıl Ahmed'im, kasıl Ahmed'im!"

Turkish Studies

Bu geçit belâ, asıl Ahmed'im!

O, ne batmalar, ne boğulmalar!”

Asılır, boş, kasılır, boş, dedem en sonra dalar.

“Bâri meyhâneye düştün, be mübârek derviş,

İçmeden geç ki desinler: Dede Sultan ermiş!

Hadi Ahmed, hadi yavrum, hadi son bir gayret!..”

.....

“Lâkin Ahmed, bu ne gayret, ne tahammül, hayret!

Sen kurul lök gibi meyhâneye, ser postu, otur;

Yan, tutuş, sonra dayan: Dağ gibi dur, taş gibi dur!

Dağ demiş, taş demişim, doğru mu lâkin?

Ne gezer! Onu bir zelzele sarsar, bunu bir dalga ezer.

Seni kaç zelzeledir yokladı hiç sarsamadan;

Koca arslan, hani, övmüş de yaratmış Yaradan!

Öyle bir tövbe geçirdin ki, hakikat, değdi;

Az belâ mıydı, seher vakti, o tûfan neydi?

Çiğnedin dalgayı, girdâbı çıkardın daraya;

Postu Cûdî'ye yanaştırdın, atıldın karaya.

Sallamış tekmeyle bir mülke, diyorlar, Edhem,

Yumruk atmış mı yarım binliğe? Hiç zannetmem!

Hak erenler, iyi bak kendine, mikdârını bil:

Sendedir nüsha-i kübrâ, okumuşlarda değil!

Sen ne cevhersin, a devletli, ne cansın, bilsen!

Aba altındaki sultanlara sultansın sen.

Sen ki Kevser dağıtan Haydar'a kulsun ancak,

Sana ısmarlamayan, kimlere ısmarlayacak?..

.....

Hadi evlâd, Dede Sultan ne içer, bir sor ki...

Doldurun dervişe benden iki binlik, Yorgi!

Tevfik Neyzen'in üç bin dörtyüzüncü tövbesinden isti'fâsı münâsebetiyle. (*Safahat*: s.463-465).

Sonuç

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/5

Bu makalede, Mehmet Âkif'in *Safahat* adlı eserinde büyük bir yer tutan, *Safahat*'ın önemli anlatım tekniklerinden birisi olan ve daha önce de bütünüyle çalışılmamış olan mizah konusu incelendi. İlk önce *Safahat*'ta geçen mizah unsurları tespit edildi. Daha sonra bunlar belli başlıklar altında tasnif edildi. Sonra da bunlardaki mizah unsurları gösterildi.

Safahat'taki mizah malzemesi, şu dört ana başlık altında toplandı: **1. Tasvirlerde Mizah, 2. Diyaloglarda Mizah, 3. Fıkralar ve 4. Mizahî Şiirler.**

1. Tasvirlerde Mizah:

Safahat'ta on beş tane mizahî tasvir vardır. Bunlar şu başlıklar altında incelendi: **a. Şahısların Mizahî Tasvirleri, b. Mahalle ve Sokakların Mizahî Tasvirleri, c. Üst Tabaka ve Halkın Mizahî Tasvirleri, d. Kahve, Köprü ve Otellerin Mizahî Tasvirleri, e. Tekne ve Trenlerin Mizahî Tasvirleri.** Bu mizahî tasvirlerde Mehmet Âkif, o dönemde yanlış gördüğü kişileri, yerleri, işletmeleri vesaire mizahî bir üslûpla tenkit eder, âdeta hicveder. Kötülemek için elinden gelen her şeyi yapar.

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta mizahî olarak şu beş kişinin tasvirini yapar. Bunlar **1- İnsanları Haksız Yere Sürgüne Gönderen Bir Paşa, 2- Hizmetçisiyle Evlenmek İsteyen Emekli Bir Paşa, 3- Farmason Bir Hoca, 4- Filozof Rıza Tefik ve 5- Mandal Hoca**'dır.

Bunlardan sadece Mandal Hoca'nın tasvirinde kötülemek yoktur. Diğerlerinde Mehmet Âkif, şahısları kötülemek için mizahî bir anlatım yolu takip eder.

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta o zaman çok kötü bir durumda olan, mahalle ve sokakları, kahve, köprü ve otelleri, tekne ve trenleri de mizahî bir şekilde tasvir ederek kötüler. Buralardaki aksaklıkları, çarpıklıkları, çirkinlikleri, hoşla gitmeyen yönleri alaya alarak yerer. Aynı şekilde üst tabaka ve halkın durumuna da mizahî bir üslûpla tasvir ederek kötüler.

2. Diyaloglarda Mizah

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta dört yerde diyaloglarda mizahı kullanır. Bunlar **Birinci Kitap**'ta yer alan "Mahalle Kahvesi" şiiri ile "Köse İmam" şiiri, **Dördüncü Kitap** olan **Fatih Kürsüsünde**'de yer alan "İki Arkadaş Fatih Yolunda" kısmı ve **Altıncı Kitap** olan "Asım"ın başlarında yer alan Köse İmam ile Hocasade'nin diyalogları kısmıdır.

Bu diyalogları vermede Âkif'in çok başarılı olduğu görülmektedir. Diyalogları okurken bunların manzum oldukları akla gelmez ve insan sıkılmaz. Diyalogların başarılı olmasında içinde geçen şakalaşmaların, nüktelerin, mizahın da büyük rolü vardır. *Safahat*'taki bu diyaloglardan aynı zamanda Âkif'in hoş sohbet ve neşeli bir insan olduğu da görülmektedir.

3. Fıkralar

Mehmet Âkif, *Safahat*'ta toplam on iki fıkraya yer vermiştir. Fıkralar, *Safahat*'ta büyük bir yer tutmaktadır. Bu fıkralar, Âkif'in zekâsını ve hazırcıvaplığını da yansıtmakla beraber onun neşeli, esprili, hoş sohbet birisi olduğunu da göstermektedir. Mehmet Âkif, bu fıkraları, ülkenin, milletin ve yöneticilerin kötü durumda olduklarını anlatmak, bazı yanlış inanışları tenkit etmek, insanların olup bitenlere duyarsız olmalarını kötülemek gibi sebeplerden dolayı anlatmıştır.

4. Mizahî Şiirler

Safahat'ta üç adet de mizahî şiir vardır. Bu şiirlerin üçü de *Safahat* **Yedinci Kitap** olan **Gölgeler**'de yer almaktadır. Bunlar: "Bir Arıza", "İkinci Arıza" ve "Derviş Ahmet" başlıklı şiirlerdir.

Mehmet Âkif, "Bir Arıza" ve "İkinci Arıza" şiirlerini Mısır'da kendisini himaye eden Abbas Halim Paşa'ya hitaben yazmıştır. Bunlardan "Bir Arıza" şiirinde Mehmd Âkif, Mısır'ın yazlık

yerlerinden olan Remel'in ikliminden yaralanmak istediğini söyleyerek Abbas Halim Paşa'dan bu konuda kendisine yardım etmesini istemektedir.

“İkinci Bir Arıza” şiirinde Mehmet Âkif, yine hâmisî Abbas Hâlim Paşa'dan yardım istemektedir. Âkif'in bakkal, kasap, eczacı, hekim, kahveci, berber, ev sahibi, manav hâsılı uçan kuşa bile borcu vardır. Bu şiirle mizahî bir üslûpla durumunu anlatarak Paşa'dan yardım istemektedir.

Mehmet Âkif'in mizahî tarzda yazdığı üçüncü ve son şiiri, “Derviş Ahmed” adlı şiiridir. Âkif, bu şiiri, Neyzen Tevfik için yazmıştır. Neyzen Tevfik, Mehmet Âkif'e içki içmeyeceğine dair söz vermiştir ama bir türlü bu sözünü tutamamıştır. Sürekli olarak tövbesini bozmuştur. Mehmet Âkif de mizahî bir üslûpla onun bu durumunu anlatmıştır.

KAYNAKÇA

- Altunel, İ. (2003). Latife. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 27, 109-110.
- Ersoy, M. Â. (1998). *Safahat* (2. Baskı). M. Ertuğrul Düzdağ (Hz.). İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi.
- Ersoy, M. Â. (1987). Tasvir. A. A.-N. Abdülkadiroğlu içinde, *Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri* (s. 133-141). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Eker, G.Ö. (2009). *İnsan Kültür Mizah - Eğlence Endüstrisinde Tüketim Nesnesi Olarak Mizah*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Durmuş, İ. (2005). Mizah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 205-206.
- Pala, İ. (2005). Türk Edebiyatında Mizah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, 208.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Safi, İ.(2017). “Safahat'ta Mizah/ Humor in Safahat”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140,(Prof. Dr. Tahsin AktaşArmağanı)Volume 12/5, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11225>, p. 331-386.